ҲУРРИЯТ

МУСТАҚИЛ ГАЗЕТА

1996 йил декабрдан чиқа бошлаган

Чоршанба кунлари чиқади | 1999 йил 29 сентябрь - 5 октябрь | 39 (141)-сон

"Ҳуррият" — эрксизликка, ҳақсизликка қарши!
"Ҳуррият" — адолат тарафдори!
"ҲУРРИЯТ" ГА ОБУНА БЎЛИНГ!
ЯНГЛИШМАЙСИЗ!
Оламдаги аламли воқеалар шарҳи, арбобларнинг "машмашалари", сиёсий ўйинлар тафсилоти, даҳолиги сохта шахслар, сиз кутмаган хабарлар, ақл бовар қилмас ҳодисалар, ижтимоий иллатлар, ноҳақликдан жабр кўрган инсонлар тақдири...
... қўйингки, шу ва шу каби мавзулардаги материалларни 2000 йилда ҳам "Ҳуррият"да ўқийсиз.

ҚЎШНИ ҚИШЛОҚҚА БЎРИ ОРАЛАДИ, ЖУРНАЛИСТЛАР ЭСА...

БОТКЕН

"Қишлоққа бўри оралабди!" деган хабар тарқаса, кексаю ёш ҳушёр тортади. Бўрига дуч келмасликнинг чорасини қилади, бўрини йўқотиш ё қувиб ҳайдаш йўлини излайди, бўри қаердан ва нимага қишлоққа қадар етиб келгани сабаблари ўрганилади. Бўрининг издошлари бор-йўқлигидан бехабар қолмаслик учун одамлар ҳушёр тортади.

Қўшни Қирғизистоннинг Боткен қишлоғини эса, мана, 45 кундирки қуролли босқинчилар эгаллаб турибди. Йиртқич бўри хавфли, уни муросага чақириб бўлмайди, унга гап уқдириб бўлмайди. Тиш-тирноғигача қуролланган, одамларни гаровга олган, оддий қишлоқ кишиларини қувиб солган ва қонуний давлат ҳудудида ўзбошимчалик билан хўжайинлик қилишга уринаётган жангари босқинчилар-чи?

Улар хатарли!

Хавф ва хатарга эса бирдек шафқатсизлик билан зарба беришдан ўзга чора йўқ. Тоза ниятли инсон борки, ўз касби нуқтаи назаридан, жамиятда тутган мавқеидан, виждон амридан келиб чиқиб хавф ва хатарга қарши курашади.

Дунёда бирорта оммавий ахборот воситаси ўз низомида уруш оловини ёқиш, бузғунчиликка даъват, тинч аҳолини қириш сингари ёвуз ниятларни ўз олдига мақсад қилиб қўймаган. Бундай низом ҳеч қаерда тасдиқдан ўтмайди ҳам. Демак, журналистнинг бош вазифаси - эзгулик, тинчлик, барқарорлик. Бундай журналист хабар ёзадими, интервью оладими, воқеа-ҳодисани шарҳлайдими, таҳлил қиладими - қатъий назар, бир нарсани - ўз фаолияти билан ёвузликнинг олдини олишни, тинчлик-барқарорликни сақлашни кўзлайди. Унинг учун бундан муқаддасроқ мақсад, вазифа йўқ.

Боткен ҳодисаси, бир ярим ойдан ошдики, бутун минтақамиз, қолаверса, кўплаб хорижий ахборот воситаларининг диққат марказида турибди. Дунё кишилари журналистларнинг саъй-ҳаракатлари орқали бу тоғли қишлоқ ва унинг теварагидаги гап-сўзлар хусусида бохабар бўлмоқдалар. Олис Япониядаги тўрт оила аъзолари кечаю-кундуз мижжа қоқмай, "тиқ" этса Қирғизистонга, Боткенга қулоқ тутиб ўтирибди. Гап кўп, мулоҳаза кўп, тахмину фаразлар беҳисоб. Лекин бу ўринда мақсад битта - Боткендаги мусаффо тоғ қишлоқларини бу ғайриинсоний хавф ва хатардан халос этиш! Журналистнинг ҳам хабар ва интервьюсидан тортиб, репортаж ва шарҳигача шу ниятга хизмат қилмоғи керак!

Боткеннинг босқинчи жангарилар томонидан ишғол қилиниши "Халқаро терроризм" деб ном олди. "Террор" сўзининг ўзиёқ журналистни ҳушёр торттиради, уни зийракликка, янада муҳими - холисликка ундайди. Чунки ҳар қандай террорнинг оқибати босқинчилик, қон ва ўлим билан тугайди.

Журналистлик касбининг ўзиёқ бу билан чиқишмайди, бинобарин, унинг фаолияти террорнинг пайини қирқишга қаратилади. Хўш кўплаб хорижий оммавий ахборот воситалари, жумладан, "Би-би-си" радиоси Боткенга "қулоғи"ни динг қилиб турибди. Ахборот беряпти, шарҳлаяпти, фикрлар тарқатаяпти. Бироқ...

Ҳар қандай воқеа-ҳодисанинг муҳим ва номуҳим жиҳатлари бўлади, унинг моҳиятини очиб берувчи аломатларини билишни истайди одамлар.

Боткендаги босқинчиликни фаол ёритаётган аксарият хорижий ахборот воситалари фақат бошловчи, тажрибасиз журналистлар билан ҳамкорлик қилаётганга ўхшаб кетади. Бошловчи журналистлар одатда муҳимни номуҳимдан ажрата билмайдилар.

Боткен террорчилар қўлига ўтган дастлабки кунларда кўпчилик Тожикистон ва Қирғизистон чегараларининг бу қадар қаровсиз, назоратсиз эканлигидан, Қирғизистон ҳукумати ўз ҳудудидаги зўравонларга бас кела олмаслигидан ҳайратга тушган эди. Ўзбекистон Мудофаа вазири Ҳикматилла Турсуновнинг телеинтервьюсида айтилишича, Қирғизистон қуролли кучларининг бугунги аҳволи кечагидан кескин фарқланади. Бугун бу қўшни мамлакат ҳукумати Боткен босқинчилари олдида эсанкирамаслик куч-қудратига эга.

Ана энди, айтайлик, журналист шу хабарни тарқатса ким ютади?

Аҳоли хотиржам тортади, у ўз давлатига ишона бошлайди, ўзи ҳам давлатга қўшилиб зўравонларга зарба беришга шайланади.

Бошқа масала: Боткен террорчилари энг замонавий қурол-аслаҳа, алоқа воситалари, махсус кийим-бош, дори-дармон ва пул билан таъминланиб турибди.

Боткен офатининг энг нозик, энг муҳим масаласи шу эмасми? Журналист биринчи навбатда масаланинг шу жиҳатларига эътибор қаратиши зарур эмасми?

Қурол-аслаҳа ўйинчоқ эмаски, ёйма бозоридан сотиб олаверсанг. Ўт очувчи қурол дуч келган одамга сотилавермайди. У давлат томонидан ёки давлатга тегишли махсус идора томонидан берилади.

Боткен босқинчиларини қайси давлат қурол билан таъминламоқда?

Алоқа воситаларини ким етказиб бермоқда?

Пулни-чи?

Хорижий ахборот воситалари, жумладан "Би-би-си" радиоси журналистлари шундай саволларни ўртага ташламаётгани тингловчиларни ажаблантириши табиий. Нима, "Би-би-си" чилар масалани кўндаланг қўя олмаяптими, Боткендаги халқаро террордан ташвишланмаяптими ёки бу каби саволларга жавоб излашда тажрибасизлик қиляптими, имконият тополмаяптими?

Бордию, тажриба ва имконият етишмаяпти, десак, хорижий ахборот воситаларидаги шарт-шароитни, уларда кадрлар тайёрлашдаги пухта "тартиб-интизом"ни билмаган ҳисоблаamiz. Муҳим масалани кўндаланг қўйиш учун эса, аввало, вужудга келган нохуш вазиятдан ташвишлана билиш керак. Ҳамма гап шунда! Халқ дардини ўз дардига айлантира олган журналист бундай ҳолатларда сира қийналмайди.

Кўп ҳолларда хорижлик журналистларнинг чапдастлигига, топқирлигига, уддабуронлигига ҳавасимиз келади. Улар билмаган нарса йўқ дунёда. Клинтон бундан беш йил муқаддам Мониканинг қулоғига нима деб шивирлаган, Майкл Жексон қайси бола билан баччавозлик қилган, Алла Пугачёва оёғининг тирноғини неча доллардан бўятади, россиялик казо-казоларнинг қайси давлат банкида қанчадан жамғармаси бор?

Ҳаммасини топади, дунёга жар соладию... Боткенда хунрезлик қилаётганларнинг қурол билан пешма-пеш таъминлаётганларни аниқлай олмайди.

Беш-ўн сўм пулни эркаклар шимнинг "пистон" кисачасида, аёллар пайпоғининг қўнжида сақлашини биламиз, лекин, миллион-миллион долларни ҳеч ким қопга солиб орқалаб юрмайди. Ёки, нима, Боткен тоғларида доллар заводи борми?!

Бундай маблағ банкдаги махсус ҳисобларда айланади. Хорижлик ҳамкасбларимиз эса буни билишмайди.

Пўсткалласини айтсак, билишни хоҳлашмайди!

Биз ўзимизни ҳуқуқий уқувсизлигимиздан нолиб юрамиз, чет эл фуқаролари қонун талабларини мукаммал эгаллаганига ҳавасимиз келади. Мустақиллик туфайлигина одамларимиз орасида "виза" деган сўз оммалашди. Чет элларда визасиз бошқа давлат ҳудудига ўтиш мумкин эмаслигини гўдак бола ҳам билади. Хўш, Боткенга кириб, ўрнашиб олган жангариларга ким виза берган? Ахир улар мустақил Қирғизистон ҳудудига зўравонлик билан кириб олди-ку! Босқинчилик ва хунрезлигини қўя турайлик, рухсатномасиз киришнинг ўзи ҳуқуқни поймол этиш-ку!

Халқаро инсон ҳуқуқлари, шахс эрки, қонуний жамият қуриш афзалликлари оғзимиздан тушмайдию, Боткен офати қузғунларининг бу ғайриқонуний ҳаракати ҳақида лом-мим демаймиз.

Нега?

Бу - хайрихоҳлик позициясининг оқибати!

Хайрихоҳликдек туюлаётган эшиттиришлар замирига яширинган нохолисликнинг ифодаси!

Тўғри, хориждаги барча оммавий ахборот воситаларида аҳвол бирдек, десак адолатдан бўлмайди. Чунончи, "Озодлик" радиосининг мухбири Брюс Фанернинг қуйидаги сўзларида бизнинг ташвишларимизга жавоб бордек туюлади.

Ҳозирча кўпчилик жавоб излаётган саволлардан бири жангарилар қўлига қурол-яроғнинг қаердан келиб тушаётгани ҳақида. Айримлар бу саволга, тожик мухолифатидан, дея жавоб қайтаришмоқда. Бошқалар эса, бу ерда афғон изини кўришмоқда. Аммо бу жиддий саволнинг аниқ ечими ҳозир мавҳумлигича қолмоқда. Дарҳақиқат, жангарилар пул ва қурол-яроқни қаердан олмоқдалар?

Боткендагилар оғзидан жангариларнинг ўзлари ишғол қилган қишлоқ аҳолисидан озиқ-овқатни нақд Америка долларига сотиб олаётганлари тўғрисидаги ҳикояларни ҳар куни эшитиш мумкин.

...Ана шу маълумотлардан келиб чиқиб, битта қўйни нақд 100 долларга сотиб олаётган жангариларнинг бунча пулни қаердан олаётганлари катта жумбоқ бўлиб қолмоқда. Қолаверса, уларнинг қўлларига тўхтовсиз келиб тушаётган қурол-яроқ қаердан келмоқда?

Бундай ҳол, албатта, жангариларнинг техникавий таъминот манбаи қаерда экани тўғрисида бош қотиришга мажбур қилади. Ҳар турли одамдан бу саволга турлича тахмин эшитиш мумкин. Бироқ бу саволларга аниқ бир ишонч билан жавоб берадиган одам йўқ.

Эътибор берялсизми, журналист савол қўйяпти, гарчи бугун саволлар жавобсиз қолса-да, эртага жавоб чиқади, топилади. Бунинг учун журналист учун энг оддий ва энг буюк инсоний хислат - адолатпарварлик ва энг улуғ касбий фазилат - холислик зарур.

Сирож СОДИҚОВ, педагог

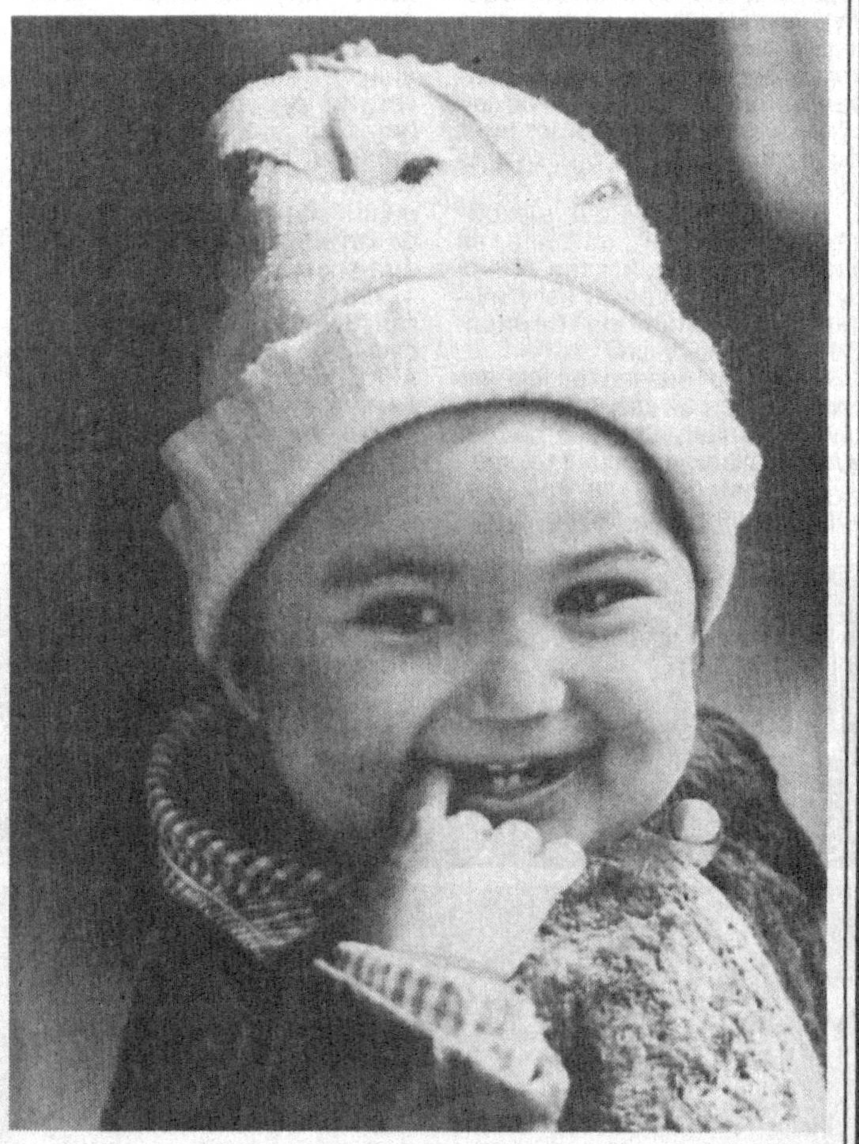

БАЙРОҚ ОРТИДА ЎЗБЕКИСТОН БОР

ФАХР

Яқинда Аргентина пойтахти Буэнос-Айрес шаҳрида ўтказилган тайэквон-до бўйича мусобақада мамлакатимиз вакили — 14 ёшли Дмитрий Нин чемпион бўлди.

Йигирма ёш билан йигирма беш, борингки, ўттиз ёш орасидаги жисмоний фарқ бир бирига яқин бўлиши мумкин. Бироқ тасаввур қилиб кўринга, ўн тўрт ёшли болакай билан ўттиз ёш... Сизнинг ўрнингизда бўлганимда мен ҳам ишонмасдим. Ахир, ўттиз ёшли эркакни кичкинагина болакай мағлуб этиб турса, яна унча-мунча эмас, спортнинг тайэквон-до турида...

Яна кичкина мусобақа эмас, накд жаҳон биринчилигида...

Аммо бу кўҳна ва сирли дунёда ҳамма нарса бўлиши мумкин экан. Буни ҳамюртимиз Дмитрий Нин яна бир карра исботлади.

У чемпионатнинг энг ёш иштирокчиси сифатида "жанг майдони"га чиқди(Қолган жаҳон чемпионати иштирокчиларининг ҳаммаси 17 дан 30 ёшгача эди). Олти марта кураш майдонида рақибларини бош эгишга мажбур этди.

Шулардан энг қизиғи финалда бўлди. Келинг, яхшиси бу ҳақда чемпионнинг ўзидан эшитамиз:

— Мен чемпион бўлишимни хаёлимга ҳам келтирмаган эдим. Биринчи бор бундай нуфузли мусобақада иштирок этаётганлигим учун ҳаяжонланардим. Айниқса, финалда. Рақибим тайэквондонинг ватани саналмиш Кореядан эди. "Жанг" бошлангунга қадар бўлган ҳаяжонланишим мени дарров тарк этди. Менда "барибир енгаман", деган ишонч пайдо бўлди.

Ва шундай бўлиб чиқди ҳам.

- Ёшинг ҳам, бўйинг ҳам жуда кичкина, одатда бундай мусобақаларга сенинг ёшингдагилар қўйилмайди-ку.

- Мураббийим ёшимни 16 қилиб кўрсатибди.

- Кимлар сенга мураббийлик қилган?

- Аввалига Александр Михайлович Хигай устозлик қилган. Тайэквон-до сирларини отам ўргатган, ҳозир эса Александр Ильич Ним қўлида шуғулланаяпман.

- Жаҳон чемпионатида Ўзбекистондан неча киши иштирок этди? Яна кимлар ғолиблик шоҳсупасига кўтарила олди?

- Биз Ўзбекистондан ўн бир киши жаҳон биринчилигига қатнашдик. Мендан ташқари биринчи Дан — қора белбоғ соҳиби, тошкентлик Элмурод Нурхунов 63 кг вазинда чемпион бўлди.

- Яна қайси шаҳарларда бўлдинг? Улар сенда қандай таассурот қолдирди?

- Пойтахт Буэнос Айресдан ташқари Росарио, Мар-де Плата шаҳарларини кўриш насиб этди. Албатта, ҳар бир шаҳарда бўлганимизда у ернинг маданияти, одамларида, гарчи тилимиз бошқа бўлса-да, қандайдир биз билан боғлиқлик, яқинликни кўрдик.

Маҳаллий халқ футболни жуда қаттиқ севар ва бу уларнинг ор-номуси даражасига кўтарилган экан.

Лекин, барибир, гарчи сафаримиз унчалик узоқ бўлмаган бўлса-да, Ўзбекистонни жуда-жуда соғиндим. Чемпион бўлиб, байроғимиз кўтарилаётганда, мадҳиямиз янграётганда кўзларимдан ёш чиқиб кетди.

Кўтарилаётган байроғимизнинг ортида Ўзбекистонни кўрдим!

Мамлакатимизда яшаётган ҳар бир фуқаро, дини, миллати, келиб чиқишидан қатъий назар, ўзбекистонлик. Чунки, у шу ерда туғилган, шу ернинг ҳавосидан нафас олган, шу ернинг тупроғини кечган, шу ернинг нон-тузидан татиган.

Биз бундан фахрланамиз!

Дилдора МУСАЕВА

Айёмингиз муборак, азиз муаллимлар!

4-БЕТ

СИЗ, УЛУҒСИЗ, МУҲТАРАМ УСТОЗ!

ТАДБИР

Тошкент Давлат Юридик институтида Ўқитувчилар кунига бағишлаб тантанали йиғилиш ўтказилди.Уни ТДЮИ проректори Д.Ахмедов очиб, бу кечанинг ўзига хослигини яъни кечага ярим аср илгари - 1949 йилда мазкур институтни битирган ва кўп йиллар давомида Республикамизда ҳуқуқшунослик илмини ривожлантиришда катта ҳисса қўшган собиқ талабалар ҳам таклиф этилганлигини маълум қилдилар. Шундан сўнг институт ректори профессор Х.Бобоев барча устоз ва талабаларни улуғ айём билан қутлаб, жумладан шундай деди: "Мен шуни фахр билан айтишим мумкинки, институтимиз ўқув сифатининг юқорилиги бўйича республикада юқори ўринлардан бирини эгаллаб келмоқда. Бугунги кунда институтда 3 та факультет, 20 та кафедра, бакалаврлик, магистратура, аспирантура ва доктарантура фаолият кўрсатаяпти. Бу йил биринчи сентябрда академик лицейимиз иш бошлади. Бугунги кунда институт ўзбек миллий қонунчилигига асос солган катта мактабга айланди. Булар мустақиллигимиз шарофатдандир".

Шундан сўнг Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, улуғ Ватан уруши қатнашчиси, юридик фанлари доктори И.Жалилов, юридик фанлари номзоди, иқтисод фанлари доктори М.Мамажонов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист, юридик фанлари номзоди, узоқ йиллар Республика Адлия вазирининг ўринбосари вазифасида фаолият кўрсатган М.М.Биркин ва Республика Олий Хўжалик Судининг бошлиғи Р.А.Хачатуров каби узоқ йиллар давлатимизнинг турли ҳуқуқий тизимларида фаол хизмат қилиб келаётган арбоблар талабалик йилларини, муҳтарам устозларни меҳр билан тилга олдилар.

Талабаларнинг бадиий чиқишлари ва институт бадиий жамоаси томонидан янграган куй-у қўшиқлар дилларга завқ улашиб, гўёки вақтни ортга қайтарди. Кекса авлод гўё яна илк бор олий даргоҳга ҳаяжон-ла қадам қўйган талабага айланди. Таассуротларга бой бўлган бу кечани "Сиз улуғсиз муҳтарам устоз" руҳи ила суғорилганлиги унга янада файз - таровaт бағишлади.

Дилрабо ДАВЛАТОВА

ЙЎҒ-Э!

Йиғлаб борсам, ҳўнграб чиқди!

(Янги мақол)

МИЛЛИОНЛАРГА СОТИЛАЁТГАН... ҲАВО

ЁХУД БЕНЗИН СОҲАСИДАГИ ҚИНҒИРЛИКЛАР ИЛДИЗИНИ ИЗЛАБ...

- *Жаноб, бензиннинг пулини тўламайсизми?*
- *Нимадир қилмоқ керак*
- *Давлат ичидаги давлат*
- *Алихўжа — Хўжаали бўлди: АЁҚШ лавҳаси ўзгарди*
- *Талаб — бозорники, стандартлар эса СССРники!*
- *Бизга валюта керак эмасми?*

ЖУРНАЛИСТ ТЕКШИРУВИ

Ёнилғи қуйиш шахобчаларида ҳам энидан, ҳам бўйидан инсофсизларча уриб қолишаётганликлари ҳақида истаган ҳайдовчи исталганча мисолни куйиб-пишиб айтиб бера олади. Тўғри, баъзан-баъзан бу маконларни ҳуқуқ-тартибот идоралари вакиллари текширишга тушади, кимларнидир олиб ҳам кетади, айримларни суд қилиб, ҳатто узоқ-узоқларга жўнатиб ҳам юборадилар. Аммо табаррук жой ҳеч қачон бўш қолмайди: шахобчага янги хўжайин келади ва ҳаммаси бошдан бошланади: яна ўша бензинни кам қуйишлар, фиғони фалакка чиққан ҳайдовчилар арз-доди ва ҳоказо...

Бундай вазият ижобий ҳал бўлишини кутаётганлар кўп. Умуман, гапнинг дангалига кўчсак, муаммонинг ечими борми?

Бор бўлса, қай тарзда?

Йўқ бўлса, нима учун?

Албатта, нефть бизнеси соҳасидаги қинғирликларни оқлашга уринувчи баҳона-сабаблар то шу кунгача айтиб келинган, бугун ҳам айтилмоқда, имонимиз комилки, эрта-индин ҳам қалаштириб ташланади. Назаримизда, улар ичида энг кўп такрорланадигани ва ҳаттоки, илмий жиҳатдан ҳам асосга эгадек туюлаётгани — нефть маҳсулотларининг ташиш, сақлаш, қуйиш ҳамда сотиш жойларига олиб бориш жараёнида **катта миқдорда буғланиб кетишидир.** Бунга энди ҳаммамизнинг кўз ўнгимизда машинасини ёнилғига тўлдириб кетадиган, лекин бир тийин тўламайдиган айрим казо-казоларни қўшинг. Бунинг ўрни қаердан тўлдирилади? Ёхуд АЁҚШ эгаси ўз чўнтагидан (бу табиийки, ақлга сиғмайди) ё бўлмаса... мижозлар ҳисобидан безбетларча уриб қолиш (ҳар ўн литридан — бир литр) эвазига қоплайди-да. Ҳолбуки, бу уриб қолиш ёзилмаган қоида бўйича салкам қонуний тус олганини ҳаммамиз биламиз, аммо аслида ҳам шундай бўлиши керакдек "миқ" этмай, итоаткорона юраверамиз. Шунга қарамай, шикоятбозликлару аризабозликлар ҳам давом этади ва тегишли ташкилотлар ҳеч бўлмаса ишлаётганликларини кўрсатиб қўйиш учунми ора-чора айрим қўлга тушиб қолган майда бензинфурушларни жазолаб ҳам қўядилар (маълумотларга кўра, бу соҳада дунё бўйича олинаётган ноқонуний даромадлар аллақачон гиёҳванд моддалар, фоҳишабозлик ва қурол-яроғ савдосига нисбатан анча олдинга ўтиб кетган).

Бироқ давлат тизимининг сиёсий устқуртмаси масаласи ҳал этиладиган энг юқорида ҳам, бу тамойилларга қонун тамойилини берадиган ўрта бўғинда ҳам, ва ниҳоят, мазкур йўналишлар ва қоидаларни ҳаётга татбиқ этадиган қуйида ҳам бундай яшашда давом этиб бўлмаслигини англаб етмоқдалар. Нимадир қилмоқ, ҳал этмоқ, вазиятни кескин ўзгартирмоқ лозим, илло касални яшириш охир-оқибат давлат миқёсидаги улкан, сўнгги-адади йўқ маънавий ва моддий йўқотишларга олиб келади.

Бу ҳолат эса ўз навбатида табиий равишда вужудга келувчи жиноий организм, чангали қудратли мингоёқни вужудга келтирадики, у сотиб олиш ва тазйиқ ўтказиш сингари турли-туман воситалар кўмагида улкан маблағларни ўзида жамлаган маҳобатли тизимга, давлат ичидаги давлатга айланади.

2-БЕТ

Янги қўлланма фикрлашга ундайди

- дейди ***Ройтер Александро***

Халқаро Қизил хоч қўмитасининг Марказий Осиёдаги минтақалараро ваколатхонаси нашр этиш, тарқатиш ва фойдаланишда Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ва Қизил ярим ой миллий жамияти билан келишган ҳолда тайёрлаган "Инсон ва жамият" курси бўйича қўшимча ўқув қўлланмаси замонавий талабларга жавоб беради. Инсонни ўйлашга, изланишга ва хулоса чиқаришга ундовчи характердаги бу қўлланма умумтаълим мактабларининг битирувчилари учун мўлжалланган. Шу муносабат билан биз ҲҚХҚ делегати, Марказий Осиё республикаларидаги таълим дастурлари раҳбари Ройтер Александр билан суҳбатлашдик.

- Айтинг-чи, ўқув қўлланмаси яратишда нега айнан ҲҚХҚ ва Қизил ярим ой миллий жамиятлари иштирок этди?

- Халқаро Қизил хоч қўмитаси ички ва давлатлараро низолар вазиятларида ўзининг инсонпарварлик ёрдами билан машҳур ташкилот. Ташкилотимизнинг инсонпарварлик билан боғлиқ яна бошқа вазифаларидан бири — масъуллик, давлатлар зиммасига юз йиллардан буён шаклланиб келаётган халқаро инсонпарварлик ҳуқуқини (ХИҲ) юклаш ҳамдир. ХИҲ конвенциясининг асоси бутун дунё давлатларида, жумладан Ўзбекистонда ҳам ратификация қилинган.

3-БЕТ

ҲУРРИЯТ
мустақил газета
1996 йил декабрдан чиқа бошлаган

МИЛЛИОНЛАРГА СОТИЛАЁТГАН... ҲАВО

ЁХУД БЕНЗИН СОҲАСИДАГИ ҚИНҒИРЛИКЛАР ИЛДИЗИНИ ИЗЛАБ...

Боши 1-бетда

Нима учун бундай ҳолат воқеликка айланади? Бу қай тарзда содир бўлади? Бунинг олдини олиш умуман мумкинми? Шу ва шу сингари қатор саволлар юзасидан мулоҳаза юритишга уринарканмиз, умид қиламизки, тилга олинаётган мавзу тегишли ташкилотларни ҳам қизиқтиради ва улар ниҳоят вужудга келган чигал муаммолар калавасининг учини топадилар.

Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 18 сентябрдаги 397-сонли "Автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчаларининг ишини такомиллаштириш ва Республика истеъмолчиларини нефть маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарорининг 7-бандида шундай дейилади: **"Ўзбекистон Республикаси Давлат мулки қўмитаси, "Ўздавнефтмаҳсулот" бирлашмаси, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари "Ўздавнефтмаҳсулот" бирлашмаси тизимининг нақд пулга нефт маҳсулотлари сотувчи ишлаб турган автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчаларини 4-иловага мувофиқ 1998 йил охиригача ва 1999 йилда хусусийлаштириш тўғрисидаги таклифлари қабул қилинсин".**

Мазкур ҳуқуқий ҳужжатнинг 8-банди ҳам муҳим аҳамиятга эга: **"Ўзбекистон Республикаси Давлат мулки қўмитаси, "Ўздавнефтмаҳсулот" бирлашмаси, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари билан биргаликда белгиланган тартибда ким ошди савдолари орқали ва тендер асосида автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчаларини улар жойлашган ер участкаларини узоқ муддатли ижарага берган ҳолда ва ер участкалари билан биргаликда жисмоний ва юридик, шу жумладан, хорижий жисмоний ва юридик шахсларга маблағлар манбалари юзасидан декларация талаб қилмасдан сотсинлар".**

Қарорнинг бу банди, шубҳасиз, оқилона ва узоқни кўзлаб киритилган.

Аввало, автоёнилғи қуйиш ва бошқа шахобчаларнинг хусусийлаштириб берилиши бир қанча афзалликларни келтириб чиқаради: хусусий мулк эгаси ўзини алдашларига йўл қўймайди(яъни, олиб келинаётган ёнилғи-мойлаш маҳсулотларининг кам чиқишига қарши курашади); шахобча эгаси ўз ходимлари мижозларни алдамасликларини (яъни, бакка қуйиладиган бензиндан уриб қолмасликларини, ортиқча пул олмасликларини) зийраклик билан кузатиб туради. Зеро, бундай салбий ҳолатлар мижозлар сони камайиб кетишига олиб келади.

Иккинчидан, Қарорнинг бу бандида ёнилғи қуйиш шахобчаларининг ким ошди савдосида етарли маблағи бор ҳар бир киши бемалол иштирок этиши мумкинлиги тўғридан-тўғри кўрсатиб ўтилган.

Яъни, тадбирнинг сирли ва ёпиқ тарзда, чет кўзлардан яширин ҳолда ўтказилиш имконияти йўққа чиқарилган. Демак, савдо фақат ижро аппарати ходимлари ўртасидагина ўтказилишига барҳам берилган (бу ўринда биз бу тизим хизматчилари бўлган нефтни қайта ишлаш саноати раҳбарлари ёнилғи қуйиш станциялари бошлиқлари ҳамда тезликда фойда берадиган соҳага эгалик қилишни истайдиган пинҳона иқтисод вакилларини назарда тутаяпмиз).

Учинчидан, декларация қилинмайдиган маблағларни жалб этиш икки томонлама фойда беради: мамлакат иқтисодига, эҳтимолки, ноқонуний йўллар билан топилган, сандиқларда, пайпоқлар ичида моғор босиб ётган улкан миқдордаги нақд маблағларни киритиш орқали давлат ҳам манфаат кўради.

Йиғиб қўйган нақд пули миқдорини бировга шивирлаб айтишгаям чўчиб юрган айрим жисмоний шахс ҳам ҳукуматдан ҳар қанча миннатдор бўлса арзийди. Зеро, бундай одамлар ўз йиққан хазинасини ишончлироқ сақлаш учун миллий сўмни хориж валютасига айлантириб, сўнг уни ҳам бирор овлоқ гўшага кўмиб қўйишдан бошқа чора тополмай юрганлари кўпчиликка сир эмас.

Энди бундай одам ўз йиққан маблағини ҳеч бир хавотирсиз кўчмас мулкка, фойдали ишга сафарбар этиши мумкин. Энди бундай одам тадбиркорга, ишбилармонга айланади.

Ва ниҳоят, тўртинчидан, бизнинг фикри ожизимизга кўра, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Қарорининг 5-бандида энг асосий фикр жамланган: **"Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, Ўзбекистон Республикаси Давлат мулк қўмитаси, Ўздавнефтмаҳсулот" бирлашмасининг, шунингдек автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчалари эгаларининг автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчалари хусусий уюшмаларини ташкил этиш тўғрисидаги таклифлари қабул қилинсин".**

Биз бу бандни бежиз "энг муҳим" деб атамадик. Ҳолбуки, айнан шу банд ўзларининг манфаатларини ҳимоя қилишни англаб етмаган кўпчилик янги жамоат ташкилоти, умуман Қарор ҳақида эшитишганлари заҳоти сергак тортдилар. Очиғига кўчганда, уларни тушунса ҳам бўлади: янги ташкил қилинадиган уюшмада улар ҳеч бир иш қилмайдиган, бироқ чўтал талаб қилишдан чарчамайдиган янги назорат органини тасаввур қилдилар, холос.

Ҳолбуки, улар ёнилғи қуйиш шахобчаларининг камтарин ходимлари, сал аввалроқ республикада ўтказилаётган хусусийлаштириш сиёсати самараси ўлароқ, Тошкент шаҳрида ва вилоятларда баъзи бир станцияларни сотиб олишга улгурган тадбиркорлар бошқарув назорат маҳкамаларидаги айрим тўраларнинг инжиқликларию ўзбилармонликларига чидай-чидай ахири ўзларининг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга қодир уюшмага бирлашиш ғояси билан чиқишганларини билишармикин?..

Мана, янги Қарор амалиётга жорий этилди. Нима учун?

Бу саволнинг мукаммал жавоби Қарорнинг ўзида бериб қўйилган. Шунинг учун ҳам мазкур ҳужжатнинг 7-бандини ҳам иқтибос сифатида келтирамиз: **"...қуйидагилар уюшмалар фаолиятининг асосий йўналишлари ҳисобланади:**

автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчаларининг иш тартиби бўйича таклифларни кўриб чиқиш ва уларни Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларига тақдим этиш;

хусусий автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчалари эгаларининг талаб қилинадиган нефть маҳсулотлари ҳажмлари тўғрисидаги таклифларини кўриб чиқиш ҳамда уларни етказиб бериш юзасидан "Ўздавнефтмаҳсулот" бирлашмаси бўлинмалари билан шартномалар тузиш бўйича таклифлар киритиш;

хусусий автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчалари эгалари манфаатларини ҳимоя қилиш ва уларни Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашида, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларида, шунингдек давлат ва хўжалик бошқаруви органларида ифодалаш;

хорижий инвестицияларни ҳамда ватанимиз юридик ва жисмоний шахслари маблағларини автомобиль ёнилғиси қуйиш шахобчалари тармоғини ривожлантириш ва реконструкция қилишга жалб этиш".

Бу ҳужжат нима учун пайдо бўлганини айна шу Қарор қабул қилинишини учун курашганлар, бугунги кунда ҳам бизнес соҳасидаги ҳамкор биродарларини уюшмага киришга даъват этиб юрганлар яхши билишади...

Айрим тушунмаганларга биз журналистик тили билан изоҳ беришга уриниб кўрарканмиз, қўлимизда мавжуд хатлар, юқори ташкилотларга мурожаатлар, расмий қоғозлар ва давлат муассасаларидан келган жавоблар кўмагида мазкур Қарорнинг аҳамиятини очиш ҳаракатида бўламиз.

Автоёнилғи қуйиш шахобчалари хусусий шахслар ва фирмаларга берилгани билан бу соҳада кўзланган эзгу ишларда ўзгариш юз бериши қийин. Нима учун?

Чунки бу бизнес асосининг бари-бари — қазиб чиқариш, қайта ишлаш, сақлаш давлат муассасалари ихтиёрида қолмоқда.

Биз ёнилғи саноатида конларни қидириш, қазиб чиқариш ва ҳоказолар ҳақида гапирмаяпмиз. Биз нефть ва газни ёнилғига айлантирадиган заводлар ҳақида ҳам гапирмаяпмиз. Нефть маҳсулотларини қабул қиладиган, сақлайдиган, сўнг сотувга чиқарадиган нефть базалари ва бошқа омборларга ҳам тил теккизмаяпмиз. АЁҚШ учун зарур маҳсулотларни цисцерналарда ташиб келадиган темир йўллар ҳақида сукут сақлаяпмиз; давлат автомобиль парклари тасарруфида бўлган автозаправка машиналари ҳақида ҳам оғиз очмоқчи эмасмиз. Буларнинг бариси ҳозирча давлат ва унинг таркибий тузилмалари ихтиёрида қолмоқда.. Чек-чегарасиз ҳуқуққа эга бўлган давлат амалдори ҳамон АЁҚШнинг қон томирини бошқариб турaди. Амалдор истаса кранни очади ва қувурлардан бензин, дизел ёнилғиси, мой оқади... Истамаса - шимилдириғам йўқ ва шўрлик тадбиркор эси борида этагини ёпиб, фақат зарар келтирадиган бензин бизнесидан тезроқ қутулиш чораларини излаб қолади.

Мисол учун, Тошкент шаҳрида нефть маҳсулотлари билан таъминлаш қай аҳволда эканлигини олайлик.

Бугунги кунда пойтахтимизда 52 та автоёнилғи қуйиш шахобчаси ишлаб турибди. Улардан 22 таси ёки 42,3 фоиз хусусийлаштирилган.

Бир суткада "Тошнефтмаҳсулот" ишлаб чиқариш бирлашмаси сотувга 655-680 тонна бензин чиқаради, шундан 140-180 тоннаси ёки 23,8 фоизигина хусусий АЁҚШ берилади, холос.

Ахир бу хусусий секторни бўғишнинг аниқ-тиниқ кўриниши-ку. Ваҳоланки, Тошкент шаҳрини нефт маҳсулотлари билан таъминлаш бўйича Вазирлар Маҳкамаси 1998 йил 7 сентябрь куни тасдиқлаган 382-сонли қарорга кўра "Тошнефтмаҳсулот" ўзига "Ўздавнефтмаҳсулот" ажратган бозор фонди автоёнилғиларини қувват ва эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда барча, жумладан, хусусий АЁҚШларига ҳам тарқатиб чиқиш шарт.

Бугун биз амалиётда нимани кўраяпмиз?

АЁҚШлардан бир қисмини хусусий шахслар ва фирмаларга сотишди, улар аввал сотувга чиқариш учун олинган бензин миқдорини эса қисқартириб ташлашди. Бугина эмас, бирдан-бир сабаби эса яна "Ўздавнефтмаҳсулот" бирлашмаси республикада нефть маҳсулотларининг якка-ягона эгаси эканлигида (биз бу ҳақда юқорида ҳам гапириб ўтгандик). Бу эса уларнинг давлат ва бизнесдаги монопол, яккаҳокимлик ҳуқуқини таъминлади, бозордаги хўжаликлараро муносабатда ўз тартиб ва таклифларини ўтказиш ваколатини беради. Яккаҳоким хўжалик эса Ўзбекистон Республикасининг **"Тадбиркорлик ва тадбиркорлик фаолиятининг кафолатлари тўғрисида"**ги қонунининг 35-моддасида акс этган тадбиркорлик субъектларига моддий-техник ресурсларни олишда бир хил шароит яратиб берилиши, бир субъектнинг иккинчи субъектдан устун қўйилиши ман этилиши ҳақидаги қатъий талабларга мутлақо амал қилмайди.

Фақат қисқартириб қўйишган бўлса майлийди, таассуфки, азиз ўқувчи, хусусий АЁҚШларга берилаётган арзимаган миқдордаги бензин ҳам жуда сезиларли даражада талон-тарожликларга учрамоқда.

Нима учун? Биз бу ҳақда ҳам гаплашамиз. Ҳозирча эса "Тошбирҳаёкт" Ассоциациясининг юқори давлат ташкилотларига мурожаатларидан кўчирма келтириб ўтамиз:

"Вужудга келган ғайритабиий вазият шундаки, Ватанимизда ишлаб чиқарилган автобензинга ташиш, сақлаш, сотувга чиқариш жараёнида собиқ СССР даврида 1978-1985 йиллари ишлаб чиқилган ГОСТлар талаблари қўйилмоқда..."

Биз бу ўринда мамлакатимизда ишлаб чиқарилган нефть маҳсулотлари зичлигини аниқлашда назорат қилувчи давлат органлари ишлатадиган ҳужжатлар рўйхатидан кичик бир парча келтириб ўтамиз, холос.

ГОСТ 1510 - 1984 й. "Нефть ва нефть маҳсулотлари. Қадоқлаш, белгилаш, юклаш ва сақлаш".

ГОСТ 2517 - 1985 й. "Нефть ва нефть маҳсулотлари. Намуна олиш усули".

ГОСТ 6370 — 1983 й. "Нефть маҳсулотлари ва қуйқалар. Механик чўкиндиларни аниқлаш усули".

ГОСТ 10577 - 1977-1978 йиллар. "Рангсиз нефть маҳсулотлари. Механик чўкиндилар миқдорини аниқлаш усули" ва ҳоказо ("Ўздавстандарт"нинг 22 май, 1999 йилги 22-сонли расмий жавоб-хатидан).

Айни пайтда республикада авваллари собиқ СССРнинг турли минтақаларидан олиб келинадиган буткул фарқланувчи автобензин ишлаб чиқарилмоқда.

Бунинг сабаби шундаки, мамлакатимизда автобензин газ конденсатидан ишлаб чиқарилади, шу босидан у кичикроқ зичликка эга бўлиб, кўпроқ буғланади.

Ўқувчи эътиборини яна бир ҳолатга қаратайлик. Бизнинг қуёшли республикамизда автобензиннинг қайнаш нуқтаси эскириб қолган ГОСТлар асосида ёзги вақтда Цельсий бўйича 35 даража қилиб белгиланган, реал ҳаётда эса нефтни сақлаш корхоналари ходимлари автоцистерналарга ёнилғини 40 ва ундан ортиқ даражада қуядилар.

Мана кўрдингизми, ўғрилик ҳали ёнилғи нефть базасидан чиқмасдан туриб бошланади.

Натижада эса нефть бизнеси соҳасидаги қилвирликлару алдам-қалдамларга иш жараёни ибтидосидаёқ ўзига хос "оқ йўл" берилади.

Мазкур мақола муаллифлари кўплаб АЁҚШ хизматчилари билан суҳбатда бўлдилар ва уларнинг ҳаммаси нефть базаси ва омборларидан олинаётган ёнилғиларда албатта камомад бўлишидан шикоят қилдилар.

Ҳар бир бензин ташийдиган машинадаги умумий йўқотиш (камомад) 2 фоиз атрофида бўлади.

Бу математик тушунчани иқтисод тилига олиб ўтамиз. Ҳар бир бензин ташувчи машинага 12 тоннадан сал кўпроқ бензин сиғади.

Бу миқдорнинг 2 фоизи 240 кг.ни ташкил этади. Бу рақамни миллий валютада ҳисоблаймиз: Маълумки, 1 литр (эътибор беринг, ҳисоб эса килограммларда эди, энди эса литрга ўтилди, бу иккала ўлчов орасидаги тафовут эса айни 76 маркали бензин 60 сўм туради.

Демак, етишмаётган 2 фоиз, яъни 240 литр бензиннинг нархи "арзимаган" 14400 сўм бўлади.

Шундан кейин биз Тошкент шаҳрида бир суткалик бензин сарфи 1600 тонна эканлиги ҳақидаги маълумотни олдик (АЁҚШларга сотиш учун бериладиган бензин назарда тутилмоқда).

Оддийгина арифметика ҳисоб бу миқдордаги уриб қолинган 2 фоиз миқдор 32000 кг. бензинни ташкил этишини, нархи эса 1 миллион 920000 сўмга етишини кўрсатиб турибди!

Ёмон эмас, тўғрими?

Яна бир нарсани ёдда тутинг, муҳтарам ўқувчи, гап килограммалар устида кетаяпти, бир килограммда эса бир литр эмас, кўпроқ бензин бўлади. Шунинг учун ҳам биз ўғирланган (тўғрироғи - уриб қолинган) бензин фоизини бутун сонга тенг қилиб олдик.

Ва биз учун бемисл улкан миқдор бўлиб туюладиган "соққа" аллақачон дастлабки бўғиндагиларнинг номаълум чўнтакларига тушиб улгургани боис АЁҚШнинг шўрлик ходимлари бу зарар ўрнини қоплаш учун ўлиб-тирилиб ҳаракат қилиб қоладилар. Ҳолбуки, маҳаллий назоратчи "органлар" ҳам оғзини ланг очиб турадиларки, уларни ҳам боқиш, боққанда ҳам яхшилаб боқиш керак.

Ҳозирча барча гапларимиз, ҳисоб-китобларимиз фақат Тошкент шаҳри ёнилғи қуйиш станциялари доирасида эди.

Агар миқёсни бутун республика даражасига кўтарсак-чи? Ўҳ-ўҳ, одамнинг юраги орқасига тортиб кетади!

Автоуловлар эгалари эса кимнингдир тегирмонига сув қуяётганликларини айтиб оҳ қилишдан чарчамайдилар. Эҳтимол ўша "кимдир" муҳташам кабинетида ўтирволиб, юмшоқ жойини оромкурсидан кўтармасдан турибоқ ўзига муҳташам қаср қуришга, "оғир меҳнат"дан сўнг оила аъзолари билан дам олиб келиш учун махсус самолёт харид қилишга, фарзандларини эса хориждаги машҳур элита ва олий ўқув юртларида ўқитишга етадиган маблағ топар...

Бунақаларнинг хаёлига яна нималар келмайди. Наҳот пешона тери билан топган пулларимизни бундайлар тубсиз чўнтакларига индамасдан солиб қўяверсак? Ҳа, шундай бўлиб келаверади, агар биз Президентимиз айтганидек, ҳали тизимимиз номукаммаллигидан фойдаланиб қолаётган, эскириб қолган стандартлар ўлчовлари билан яшаётган айрим амалдор тўраларнинг ўғирлигига, давлат мулкини талон-тарож қилишига индамасдан, лоқайдларча қараб тураверсак. Айнан шу сабабли бундай айрим мансабдорлар ҳеч нарса қилмасдноқ катта-катта поралар олиб яшайвериш, мавжуд маддалаган яраларни фош этишга уринган сизу бизга ўхшаш журналист ҳамда ёзғувчиларни жиловда маҳкам ушлаб туриш қасдида ҳатто қабул қилинган қонун-қоидаларнинг бутун қуввати билан ишлашига тўсқинлик қилиши бор гап!

Айни кунларда манфаатдор органлар давлат компанияси тасарруфида қолган (Тошкент шаҳри бўйича) АЁҚШларни кимошди савдосига қўйишга тайёрланмоқдалар.

"Тошбирҳаёкт" ассоциациясида бу масала бир неча хорижий фирма ва вакилликларини қизиқтириб қолганлиги ҳақида маълумотлар бор. Улар ҳатто Тошкентдаги биржада иштирок этиш учун расман сўровнома ҳам берганлар.

Ҳайрон қоладиган томони шундаки, мазкур таклифлар тегишли ташкилотларни қувонтириб юбормади, аксинча гўё савдода иштирок этиш учун миллий валютада ҳисоб рақами бўлиши керак қабилидаги турли-туман беўхшов тўсиқлар қалаштириб ташланмоқда.

Талабгор тадбиркорлар конвертация қилинадиган валютада пулини тўлаймиз деб турган бир шароитда миллий валютадаги ҳисоб рақами бор-йўқлигининг аҳамияти нимада? Ахир Президент талаб қилганидек, миллий иқтисодимизга инвестиция кириб келиши эмасми бу?!

Масала давлат, халқ манфаати, мамлакатимиз келажаги ҳақида кетганда маҳаллий доирадаги тор, фикрлаш тарзидан буткул воз кечмоғимиз лозим эмасми?..

ИСФАНДИЁР,
ҳуқуқшунос,
Турсунали АКБАРОВ,
журналист

ТАҲРИРИЯТДАН: Танқидий мақоладан мақсад - кимнингдир номини бадном қилиш эмас, балки муаммонинг ечимини топишга қаратилиши шубҳасиз.

Айниқса, ҳукумат миқёсида қабул қилинган қарорлар, уларнинг жойлардаги ижроси устидан жамоатчиликнинг, хусусан, матбуотнинг назорати бу борада алоҳида аҳамият касб этиши тажрибалардан аён. Зеро, ҳукуматнинг ҳар бир қарор ва фармойишлари замирида фақат ва фақат фуқароларнинг манфаатлари ётади. Шу нуқтаи назардан қаралганда, "Миллионларга сотилаётган... ҳаво" мақоласи бугунги куннинг долзарб муаммоси бўлибгина қолмай, Вазирлар Маҳкамасининг 397-сонли қарори ижроси бўйича қилинган, қилинажак ишлар, шунингдек, бу жараёнда юзага келган муаммо ҳамда унинг илдизлари қаерга бориб тақалишини аниқ мисол ва фактлар асосида очиб беришга ҳаракат қилингани билан эътиборни жалб этади. Тўғри, муаллифларнинг айрим мулоҳазаларида кескинлик аломатлари бирламчи ўринга чиққандир, бироқ бунга табиий ҳол деб қараш лозим. Негаки, бу ҳол бир томондан журналист позициясини билдирса, иккинчи томондан ўқувчиларни баҳс-мунозарага ундайди. Биз учун ҳам муҳими шу. Демак, баҳс-мунозара давом этади.

САБОҚ

ЖУРНАЛИСТНИНГ ҲУҚУҚИ ВА БУРЧИ

"Ҳуррият" газетаси Оммавий ахборот воситаларини демократлаштириш ва қўллаб-қувватлаш ижтимоий-сиёсий жамғармасининг мустақил нашри ўлароқ, қалам аҳлининг ҳуқуқий онг ва маданиятини оширишда, уларнинг ўз ҳақ-ҳуқуқлари ва мажбуриятларини билишлари ҳамда самарали ҳимоя эта олишларида кўмаклашишни ўзининг асосий вазифаларидан бири деб билади.

Журналистлар орасида олиб борилаётган тадқиқотлар, сўровлар ва амалиёт натижалари шуни кўрсатмоқдаки, мамлакатимизда журналистик фаолиятнинг кучли қонуний асослари яратилгани ва амалга киритилганига қарамай, ҳали журналистларимизнинг аксарияти бу қонунларни чуқур билмайдилар, уларнинг ҳаётбахш имконлари ва ҳимоясидан фойдалана олмайдилар. Шунинг учун газета "Сабоқ" рукнини очишга қарор қилди.

ЖУРНАЛИСТ ФАОЛИЯТИ ВА МАСЪУЛИЯТИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАНБАЛАРИ

Журналист фаолияти ва масъулиятини ҳуқуқий тартибга солувчи манбаларни шартли равишда учга бўлиш мумкин:

1. Конституциявий меъёрлар;
2. Қонунлар ва қонун ҳужжатлари;
3. Халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар;

Журналистларимиз билиши, эъзозлаши ва ҳимояланиши керак бўлган, уларга сўз ва фикр эркинлигини, ахборот излаш, олиш ва тарқатиш ҳуқуқини кафолатлаган асос меъёрлар, энг аввало, Асосий Қонунимизда - Ўзбекистон Республикаси Конституциясида кафолатлангандир.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси

(кўчирма)

15-модда.

Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларининг устунлиги сўзсиз тан олинади.

Давлат, унинг органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмалари, фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш кўрадилар.

16-модда.

Мазкур Конституциянинг бирорта қоидаси Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ ва манфаатларига зарар етказадиган тарзда талқин этилиши мумкин эмас.

Бирорта ҳам қонун ёки бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжат Конституция нормалари ва қоидаларига зид келиши мумкин эмас.

29 - модда.

Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир.

Фикр юритиш ва уни ифодалаш эркинлиги фақат давлат сири ва бошқа сирларга таaллуқли бўлган тақдирдагина қонун билан чекланиши мумкин.

Конституцияда, шунингдек, оммавий ахборот воситаларининг эркинлигини кафолатловчи алоҳида боб ҳам мавжуддир.

Журналист фаолияти ва масъулиятини ҳуқуқий тартибга солувчи асосий қонунлар қуйидагилардир:

"Оммавий ахборот воситалари тўғрисида",
"Ахборот олиш кафолатлари ва эркинлиги тўғрисида",
"Журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида",
"Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида",
"Ноширлик фаолияти тўғрисида".

Бундан ташқари, журналистлик фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг
"Реклама тўғрисида",
"Ахборотлаштириш тўғрисида",
"Телекоммуникациялар тўғрисида" қонунларининг ҳам муҳим аҳамияти бор. Маълумки, оммавий ахборот воситалари таҳририятлари муассислари билан, матбаачилар билан ҳамда матбуот тарқатувчилар билан иқтисодий муносабатларга - шартномавий алоқаларга киришадилар. Қолаверса, таҳририятларнинг обуначилар олдида ҳам ҳуқуқ ва мажбуриятлари мавжуд. Шунинг учун журналистлар "Фуқаролик кодекси"ни ва фуқаролик ҳуқуқига доир қонунларни билишлари лозим. Таҳририятлар ҳам корхонадирлар, маҳсулотлари - газетаю журналлар, кўрсатуву эшиттиришлар, харидорлари - тингловчию ўқувчилар, томошабину муштарийлар, шунинг учун солиқ тўлайдилар. Демак, "Солиқ кодекси"ни ҳамда молиявий қонунчиликни ҳам англашлари лозим.

Ўзбекистон Республикасининг "Журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида"ги Қонуни

(кўчирма)

1-модда. Қонуннинг мақсади

Ушбу Қонун журналистнинг журналистлик фаолияти билан боғлиқ ҳолда юзага келадиган муносабатларни тартибга солади, унинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилайди, унга ҳуқуқий ва ижтимоий кафолатлар беради, журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик чораларини белгилайди.

3-модда. Журналист

Журналист - Ўзбекистон Республикасининг ёки хорижий давлатнинг оммавий ахборот воситаларида хизмат қиладиган ёхуд уларда шартнома асосида ишлайдиган ва маълум мавзудаги ахборотни тўплаш, таҳлил этиш ҳамда тарқатиш билан шуғулланувчи шахсдир.

Карим БАҲРИЕВ
тайёрлади

БАРДАМ БЎЛ, ҲУСНИДДИН!

"ТЕСКАРИ ҲАҚИҚАТ"
("Ҳуррият", 1999 йил 4-10 август, 31 (133) - сон)

Мен ҳуқуқий мавзуда қалам тебратувчи бир ижодкор сифатида "Ҳуррият"да эълон қилинган "Тескари ҳақиқат" сарлавҳали мақолани синчиклаб ўқиб чиқдим ва ғоят таъсирландим. Негаки, мақола қаҳрамони Ҳусниддин Мамажоновни мен жуда яхши танийман ва унинг меҳнат фаолияти билан яқиндан танишман.

Ички хизмат подполковниги Ҳусниддин Мамажонов ички ишлар идораларида 14 йил /шундан икки йили Афғонистонда/ хизмат қилди. Унинг ҳар бир ишга масъулиятни чуқур ҳис қилган ҳолда ёндошиши натижасида икки маротаба, яъни милиция катта лейтенанти ва милиция капитани унвонларини муддатидан аввал олди.

Ҳ.Мамажонов сўнгги пайтларда Наманган вилоят ИИБнинг 12-сонли тергов ҳибсхонаси бошлиғи лавозимида ишлаб турган эди. Унинг бу ердаги меҳнат фаолияти хусусида Наманган вилояти ИИБ томонидан берилган тавсифномада шундай дейилади:

"Ҳ.Мамажонов иш фаолияти даврида қайси лавозимларда ишлаган бўлмасин юқори идоралардан берилган топшириқларни содиқлик билан бажариб, ходимларга талабчанлиги, шахсий таркиб олдига қўйиладиган вазифаларни тўғри ташкил этиши, фавқулоддаги ҳолатларда тўғри ҳамда қонуний қарор қабул қилиши билан раҳбарият ишончини оқлаган. Хизмат мобайнида буйруқ, кўрсатма ҳамда қонун талабларини яхши ўзлаштириб олган ва амалий иш фаолиятида уларни тўғри қўллай билади. Юқори органлардан келган буйруқ ва кўрсатмаларни бажаришда фаоллик кўрсатиб, назоратда бўлган кўрсатмаларни муддатидан олдин бажаради. Хизмат вазифаларини бажаришда илғор тажрибалардан фойдаланишга ҳаракат қилади.

Мустақил Ўзбекистон Республикаси, унинг Президенти сиёсатига содиқ бўлиб, ИИВ олдига қўйилган вазифаларни амалга оширишда жонбозлик кўрсатиб, фаол иш олиб бормоқда.

Ўртоқ Мамажонов тергов ҳибсхонасида иш фаолиятини бошлагандан буён кўплаб ишларни амалга оширди. Жумладан, муассаса шахсий таркиби билан касб-маҳорат, жанговар хизмат ва жисмоний тайёргарлик машғулотлари, маърифат дарслари тўғри ташкил қилиниб, ўз вақтида ўтказиб борилишини таъминлади. Шахсий таркиб ўртасида интизомий ҳолат кучайтирилди...

Икки йиллик муассасадаги хизмат даврида тартибот талаблари тўла ташкил этилганлиги натижасида суд ва суриштирув тизимлари томонларидан ҳеч қандай эътироз ва шикоятлар билдирилмади. Ўзбекистон Республикаси ИИВ, ЖИББ ҳамда вилоят ИИБ томонидан муассасанинг иш фаолияти бир неча маротаба текширилганда ижобий баҳо берилган...

Бундан ташқари муассаса махсус жамоасини озиқ-овқат ва қонуний ҳуқуқларини доимий равишда таъминлаб, уларни қайта тарбиялаш ишларини тўғри йўлга қўйиб келган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорини амалда бажариб, муассаса янги қурилиш объектини жадаллик билан олиб бормоқда..."

Мазкур тавсифномани ўқиган киши Ҳ.Мамажоновнинг айни шу кунларда нафақат ички ишлар идоралари, балки бутун Республикамиз учун ҳам нақадар керак хизматчи эканлигига ишонч ҳосил қилади.

Бироқ, минг афсуски, амалда шундай бўлмади.

"Тескари ҳақиқат" мақоласида Мамажоновнинг айбсизлиги хусусида қатор ўринли, инкор этиб бўлмас далиллар келтирилган. Менимча, Ҳ.Мамажоновни айбдор қилиб ички ишлар хизматидан четлаштириш кимларгадир керак бўлиб қолгандек. Акс ҳолда суд жараёнида судланувчи ва унинг адвокати берган отвотлару, уларнинг бошқа қонуний талаблари қондирилган, ИИВ ЖИЭББнинг мутахассис иштирок этиши тўғрисидаги, вилоят ИИБнинг Ҳ.Мамажоновнинг айбсизлигини исботловчи зарур ҳужжатлари, хатлари инобатга олинган бўлур эди.

Мен Мамажоновнинг айбсизлигини тасдиқловчи ҳужжатлар рўйхатини келтирмоқчи эмасман (Шундоқ ҳам у етарли). Негаки, уларнинг борини чуқур ўрганиб, "қаҳрамон"имизнинг айбсиз ёки айбдорлигини далиллар билан очиб бериш ва унинг устидан ҳукм чиқариш суднинг иши. Бас, шундай экан, суд бу масалада аниқ хулосаларини айтади, деб умид қиламан ва мазкур ўта нозик масалани кўтариб чиққан "Ҳуррият" жамоасига, Мамажоновга эса "Бардам бўл, Ҳусниддин!" дейман!

Мурод КАЛОНХОН,
журналист

ҲАҚИҚАТНИНГ ТЕСКАРИСИ БЎЛМАЙДИ

Турсунали Акбаров ўз мақоласига "Тескари ҳақиқат" деб ном қўйибди. Менимча, ҳақиқатнинг тескариси ёлғон, бўҳтон, тuҳмат деган сўзлар билан ифодаланади.

Мен ҳуқуқшунос эмасман. Шу боис Мамажоновнинг судланганига оид баҳсда қатнашиш ниятим йўқ. Аммо нима бўлганда ҳам ўн тўрт йил шу соҳага меҳнати сингган киши фаолиятига объектив қараш керак. Мақоладан кўриниб турибдики, Ҳ.Мамажоновга оид жиноят ишида мантиқсиз ўринлар, баҳсли ҳолатлар жуда кўп. Буларга аниқлик киритилиши шарт. Зеро, инсон ҳамма нарсага чидаши мумкин. Аммо адолатсизликка чидолмайди, жумладан Ҳусниддин Мамажонов ҳам!

Шоира СОДИҚОВА,
Ўзбекистон телерадиокомпанияси ходими

...Ё, НАСИБ!..

... Ишончимиз комилки, ушбу мақоладан сўнг Мамажонов Ҳусниддиннинг бошидан қора булутлар кетиб, адолат офтоби чиқади. Яқин кунлар ичида "Тескари ҳақиқат" эмас, "Ҳақиқат қарор топди" номли мақолангизни ўқиймиз, деган умидда "Ҳуррият" ижодий жамоасининг келгуси ишларида улкан муваффақиятлар тилаб

АБДУЛЛАЕВЛАР оиласи,
Наманган

"ТОШКЕНТГА БОРАЙ ДЕЙМАН-У..."

Ҳурматли газета ходимлари!

Ёрдамларингга муҳтож бўлиб қолдим.

Мен анча йиллардан буён "Ўзбекистон темир йўллари"га қарашли ҳарбийлашган қўриқлаш бирлашмасининг Ховос станциясидаги бўлимида ўт ўчирувчи вазифасида ишлардим. Бир йил бурун бошлиғимиз Гадоев Дилшод мени ноҳақдан ноҳақ, адолатсиз равишда ишдан бўшатиб юборди. Битта одамнинг менга нисбатан шахсий хусумати туфайли ўн етти йил меҳнатим синган ишхонадан бир кунда кўчага ҳайдаб чиқарилдим; бир йилдан буён ишсизман. Тирикчилик учун дуч келган қора меҳнатни қилиб юрибман. Адолат қарор топар-да, ахир, деб умид билан яшаяпман.

Қизиғи шундаки, мен 1998 йилнинг 12 июлигача ишладим, ишдан бўшатилганлигим ҳақидаги буйруқ эса 1998 йил 16 июнда чиқарилибди. мен бундан бехабар эдим. Ва ишдан бўшатилганлигим тўғрисидаги буйруқдан кўчирмани 28 август куни бир ярим ой кечиктириб қўлимга беришди. Бу нимаси?

Устига-устак бир ойлик иш ҳақимни ҳам беришмади...

Мени "Меҳнат шартномаси тугаганлиги сабаб..." деган баҳона билан ишдан ҳайдаб юбордилар. Ҳолбуки меҳнат шартномаси менинг хоҳишим билан чўздирилиши мумкин эди.

Мен Қўқон шаҳри яқинидаги Қирқлар деган қишлоқда яшайман, ишхонам эса анча узоқ - Ховос темир йўл станциясида жойлашган. Ишхонага ва ундан нари Тошкентга бориб арз қилишга, ростини айтсам, пулим йўқ. Илтимос қиламан, менга ёрдам беринглар.

Жуман МЕЛИБОЕВ,
Фарғона вилояти, Данғара тумани, Қирқлар қишлоғи

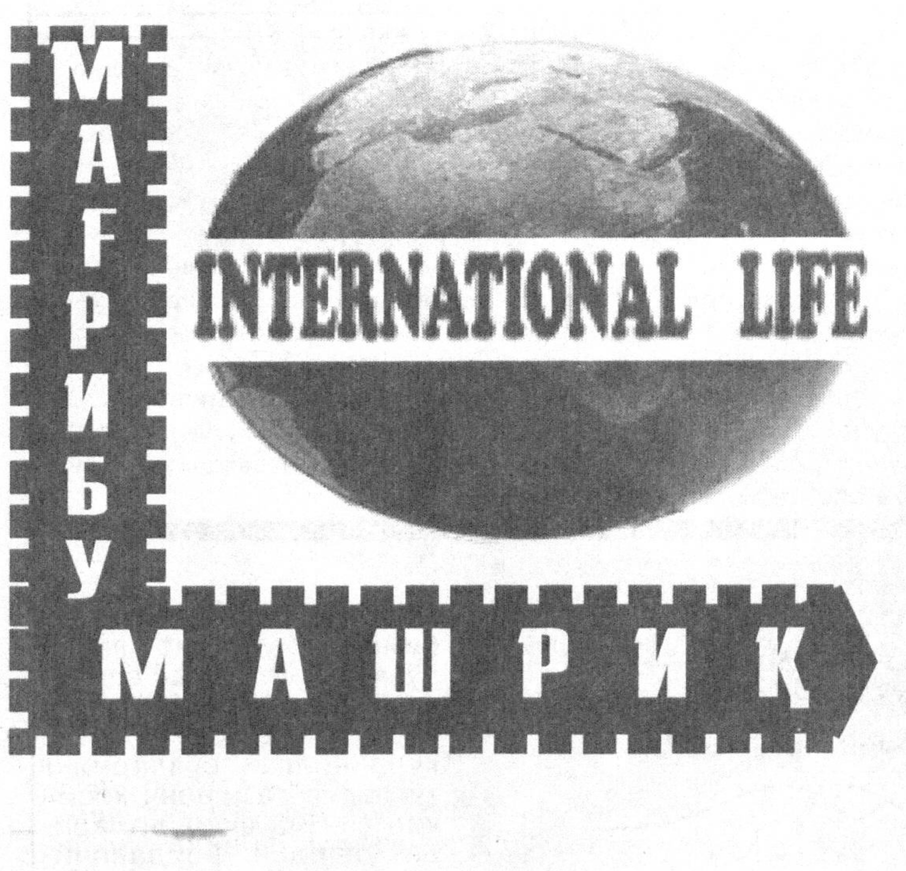

КОРЕЙС АВТОМОБИЛЛАРИНИНГ СИРРИ

ТАРАҚҚИЁТ

Сўнгги ўн йилликда Кореяда машинасозлик ниҳоятда тез ўсди. 1985 йил мамлакатда 1 миллион дона енгил автомашина мавжудлиги кузатилган бўлса, 1997 йилга келиб ҳамма турдаги автомобиллар сони 10 миллионга етди. Айни пайтда аҳолининг ҳар тўрт нафарига биттадан енгил машина тўғри келаяпти. Ўз ўрнида мамлакатдаги аҳоли даромадининг тез ўсиши автомобиллар учун харидоргир икки бозорни яратган. 70-йиллардаёқ истеъдодли генерал Пак Чон Хи ҳукумати мамлакатга четдан машина олиб киришни тўхтатиш мақсадида катта микдордаги божхона тўловини ўрнатганди. Бу тадбир тезда ўз самарасини бериб, корейс машина парклари фақат мамлакатда ишлаб чиқарилган автомобиллар билан бойиди. 80-йилларнинг охирига келиб автомобиль заводларининг асосий йўналишлари экспортбоп маҳсулотлар ишлаб чиқаришга қаратилди. Айнан шу йилда хорижга бор-йўғи 15 минг дона машина экспорт қилинган бўлса, 1990 йил 340 минг дона корейс машинаси ўз "эгалари"ни хорижлик харидорлар ичидан "қидириб" топди. 1997 йилга келиб маҳаллий корчалонлар 1 миллион 52 минг дона машинани четга чиқариб сотишга муваффақ бўлишди.

Қизиғи шундаки, машиналарнинг асосий харидори америкаликлар бўлса-да, улардан қолишмай Тинч океани мамлакатларида яшовчи халқлар ҳам харид қилишмоқда. Масалан, айни пайтда жаҳон бўйича Австралияга сотилаётган автомобилларнинг 17,6 фоизини корейс машиналари ташкил этмоқда. Шунингдек, Яқин Шарқ мамлакатларига, МДҲ ва Шарқий Европага ҳам экспорт қилиш ортмоқда.

Корея автомобиль саноати Япония ва Америкадаги гигант автомобиль корхоналари билан доимий алоқада бўлиб, хориж машиналарининг илғор жиҳатларини ўзида мужассамлаштирганлиги олға силжишининг асосий омилларидан бири бўлди. Буни корейс машинасозларининг ўзлари очиқ тан олмасалар-да, бироқ бу ҳол Шарқий қўшнилари саналмиш японлар билан муносабатларида яққол кўринади. Корея автосаноатида ҳозиргача қайта ишланмаган япон моделларининг айнан нусхаси кўплаб учрайди. Кўпгина корейс машиналарида Япониянинг лицензияли ёки шунчаки эскпорт қилинган узиллари турибди. Айниқса, бу ўхшашликлар двигатель ва автоматик узатгич қисмлар қутисида яққол сезилади. Масалан, "Ssangyong" фирмаси ишлаб чиқарган "Жип" машиналарига "Мерседес" двигатели ўрнатилган. "Самсунг" ишлаб чиқарган енгил автомобиллар ҳам "Nissan Maxima"нинг озроқ ўзгартирилган кўринишидир. Албатта, бундай ишлар икки томоннинг келишувига мувофиқ, лицензияли шартнома доирасида бўлаётганлиги табиий ҳол. Кореяда ишлаб чиқарилган машиналар ўзига ўхшаш моделларга нисбатан 10-20 фоиз арзон. Бунга мамлакатдаги ишчи кучининг арзонлигидан эришилаяпти, дейиш мумкин. Корейс ишчиси шундай маош оладики, буни Хитой ва МДҲ мамлакатларидаги ишчилар фақат орзу қилишлари мумкин. Лекин орадаги бу фарқни япон ва немис машинасозларининг маошига тенглаштириб бўлмайди. 1988 йилда касаба уюшмалар иш ҳақини кўтаришга эришдилар. Бунинг оқибатида кўпгина компаниялар иқтисодий қийин аҳволга тушиб қолди. Чунки корейс ва япон машиналари ўртасидаги нарх анча қисқарган эди. Ташқи бозорда эса корес машиналари арзонлиги учун яхши кетаётганди. Вазиятдан чиқиш учун маҳаллий компаниялар чет элларда қўшма корхоналар очиб, машина ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш режасини туза бошладилар. Қисқаси, япон компаниялари бу борада корейсларга қандай "ўйин" кўрсатишган бўлса, корейслар ҳам худди шу ўйинни учинчи дунё мамлакатларига чиқиб ўйнашмоқда эди. Бу синалган ўйин, яъни четга ишлаб чиқариш технологияларини олиб бориб ўрнатиш орқали соф даромадга эришиш йўли эди. Шундай қилиб, ўз мамлакатида банкротга учраган "Kia" компанияси Индонезияда йирик завод қура бошлади. "Daewoo" эса дарҳол 10 та мамлакатда ўзига ҳамкор топди.

1997 йилнинг ноябри Корея иқтисоди учун инқирознинг бошланиши бўлса-да, аммо машинасозлиги учун муваффақиятли келди. Мамлакат бўйича жами 3 миллион 30 минг дона енгил машина ишлаб чиқаиш сифатида иш бошлаган "Самсунг-моторс" ҳам 80 минг дона машина ишлаб чиқаришга улгурди.

Мутахассисларнинг фикрига қараганда, корейс вонининг қадрсизланиши автомобиль саноатига катта фойда келтирмоқда. Энди компаниялар ўз маҳсулотини бемалол арзон баҳоларда сотиши мумкин. Чунки халқаро савдо-сотиқда барча шартномалар АҚШ доллари ҳисобида амалга оширилади. Доллар курси бўйича эса Кореяда ишчи кучи анча арзонлашиб кетган. Бу ўз-ўзидан маълумки, корейс машиналари таннархининг пасайишига ва ўша нарх бўйича ташқи бозорда рақобатбардошлигининг ошишига олиб келмоқда.

Корея машинасозлик бўйича дунёда Япония, АҚШ, Германия, Франциядан кейин бешинчи ўринни эгаллаб келаяпти. Корейс машинасозлари XXI аср бошларида 4 - 4,5 миллион дона машина ишлаб чиқаришни орзу қилишмоқда.

Ўткир ҲАЙДАВАЛОВ

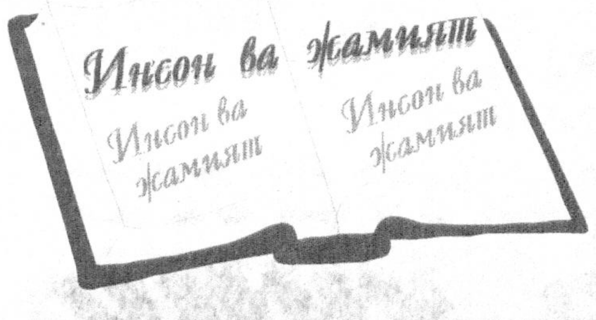

ЯНГИ ҚЎЛЛАНМА ФИКРЛАШГА УНДАЙДИ

Боши 1-бетда

ХИҲнинг етти асосий қоидаси ортиқча азоб ва хўрликларни чегаралаш мақсадида ҳарбий низолар даврида кишиларнинг хулқ-атворини аниқлашни кўзда тутади. ХИҲ унинг ҳимоясига муҳтож кишилар тоифаси ва уруш аввалида уни чегаралаш мумкин бўлган чора-тадбирларни аниқлайди. Бу умуминсоний принципларни ёйиш хоҳ тинчлик, хоҳ уруш вақтида бўлсин, ҳар қайси давлатнинг вазифасига киради. Шундай экан, умуминсоний принципларнинг ёйилиш масаласи тинчлик вақтида ўз ечимини топади. Шу маънода ХҚҲҚ фуқаролар ўртасида инсонпарварлик ғояларини ёйишда ҳамкорлик қилаётган давлат вазирликлари ва ўқув муассасаларини қўллаб-қувватлайди.

ХҚҲҚ таълим вазирликлари билан 1996 йилдан ўз ҳамкорлигининг янги кўринишини бошлагунича ХИҲни академик, ҳарбий ва ҳуқуқшунослик даражасида ёйиш билан шуғулланарди.

Таълим вазирликлари билан ҳамкорлик қилиш дастури бир пайтнинг ўзида тезлик билан Европа, Осиё ва Америкада ҳам ривожланиб кетди.

- Сизнингча, қайси ёшдаги болалар кўпроқ стол атрофидаги жиддий саволларга мулоҳаза билан киришишади?

- Менимча, ХИҲ бўйича мулоҳазали саволларни ҳар бир мактабга таклиф этиш зарур. Бу вазифани ижодий ҳал қилиш мумкин. Шу маънода "Инсон ва жамият" дарслиги Ўзбекистонда юқори синф ўқувчилари учун мутахассислар томонидан тайёрлаган идеал қўлланмадир.

Шу вақтгача бўлиб ўтган урушларда ХИҲнинг бузилиш ҳолатларини мактаб ёшиданоқ болалар онгига сингдириш ХИҲ ғояларини ёйиш ва кузатишда қўл келади. Бунинг учун ўқувчиларга кишиларнинг хулқ-атворлари, умуминсоний қадриятларга таҳдид қилаётган иллатларни ўзида акс эттирган мулоҳазаларни ўртага ташлаш керак.

- Сиз бу ердаги тажрибани бошқа мамлакатга қараганда қандай баҳолайсиз?

- ХҚҲҚ ва Қизил ярим ой миллий жамиятининг Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги билан ҳамкорлиги натижалари кўпгина мамлакатларни қизиқтириб қўймоқда. Бу мисол бошқа давлатлардагига ўхшаб дастурлар яратишда кўринади. Таълим тизими сизнинг мамлакатингизда юқори даражада эканлигини тайёрланиб қабул қилинаётган янги методикаларда, ўзбекистонлик олим ва педагоглар бажараётган катта ишларнинг натижаларида кўриб маъқуллаяпмиз. Буни ХТВ ва ОЎМТ вазирликлари қўллаб-қувватлаган ва маъқуллаётган ўқув қўлланма мисолида кўриш мумкин.

- Мазкур ўқув қўлланмасидан юқори синф ўқувчилари қачон фойдаланишлари мумкин?

- Биринчи босқичда қўлланмани Ўзбекистон мактабларида тажрибадан ўтказиш учун ХҚҲҚ уни ўтган йили 5000 нусхада чоп этганди. Қўлланмадан Тошкент шаҳри, Бухоро, Наманган, Фарғона, Тошкент ва Хоразм вилоятларидаги 176 мактабда эксперимент сифатида фойдаланилди.

Амалда ҳар бир ўқувчи ва ўқитувчи синов жараёнини кузатиб, ўз фикрларини анкетага ёзиб бордилар. Бу қўлланмани такомиллаштиришда муаллифлар жамоасига жуда қўл келди. Иш РТМ илмий-методик кенгаши йиғинида маъқулланди ва Президент ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академиясининг яхши баҳосини олди.

Иккинчи босқич, мўлжалимизча, 1999-2000 ўқув йиллари ўртасида республикадаги барча 11-синфларда "Инсон ва жамият" қўлланмаси (ўзбек, рус ва қорақалпоқ тилларида) ўтила бошланади. Яна ОЎМТ тизимидаги академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари учун ҳам қўлланма кенг ҳажмда нашр этилади.

- Бу қандай қўлланма ва нима учун ўқитилади?

- Қўлланма маҳаллий мутахассислар томонидан яратилган оригинал асар. Айни пайтда қўлланма "Инсон ва жамият" курси талабларига тўла жавоб беради. Ундан Ўзбекистоннинг бой тарихий маданий мероси жой олган. Бир қанча тарихий шахсларнинг ўқувчилар кўз ўнгида янги қирралари намоён бўлади. Улар ҳаётидан олинган эпизодлар, хулқ-атворлар Ўрта Осиёда инсонийликнинг ривожланиш босқичларидан, ўзбек маданиятининг тенгсиз қадриятларидан ҳикоя қилади.

Бир сўз билан айтганда, дарсларда мулоҳазаю мунозара, исботу асосларга бой бўлган мазкур қўлланма ўқувчиларга бир қанча замонавий муаммоларга, янги фикрларга ўз муносабатини билдира олиш кўникмасини беради.

О.ОВЧАРЕНКО, Ф.КОМРОН суҳбатлашди

6 МИЛЛИАРД КИШИЛИК УЛКАН КЕМА

Ҳаёт ҳар лаҳза ҳаракатда. Мунтазам янгиланиб, мудом ўзгариб бораётир. Шу йилнинг 12 октябрида дунё аҳолиси 6 миллиардга етади. Бу катта воқеа. Ер шари кун сайин "оғирлашиб" бораяпти. Кейинги 12 йил ичида дунё аҳолиси бир миллиардга кўпайди. Аҳолининг қарийб ярмини 25 ёшгача бўлганлар, бир миллиарддан ортиқроғини эса кейинги авлодга ота-она бўлувчи 15 ёшдан 24 ёшгача бўлган ёшлар ташкил қилади. Дунё аҳолиси йилига 78 миллиондан (Германия аҳолисидан озгина камроқ) кўпайиб бормоқда. Шу тариқа аҳоли сони 1960 йилгига нисбатан икки мартага ортди. Кўпаяётган аҳолининг 95 фоизи ривожланаётган мамлакатлар ҳиссасига тўғри келади.

Бу каби маълумотлар БМТ Аҳолишунослик фондининг мамлакатимиздаги ваколатхонасида бўлиб ўтган "Дунё аҳолиси 1999 йилда" тақдимот маросимида тилга олинди.

Тақдимот маросимида дунё аҳолисининг тобора кўпайиб бораётгани билан боғлиқ ижобий ва салбий ҳолатлар таҳлил қилинди.

Аҳолининг кўпайиши яхши ҳодиса. Айтайлик, кўп фарзандлик миллатимизга хос хусусият. Халқимиз болажон халқ. Болани севамиз, ардоқлаймиз.

Аммо, кўпайиш зинҳор-базинҳор қандайдир қашшоқлик, касалмандлик, заифлик ҳисобидан эмас, тўқлик, соғлом муҳит шароитида бўлмоғи лозим. Бунинг учун бизда Оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, Соғлом авлод учун каби ҳаракатлар мавжуддирки, бу жараёнлар келажак наслимизнинг соғломлашувига етарли даражада ижобий таъсир кўрсатаяпти.

Тақдимот маросимида БМТнинг UNESCO, UNICEF, UNFPA каби ташкилотларидан ташқари Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни Сақлаш ва Макроиқтисодиёт ва статистика, Олий ва ўрта махсус таълим вазирликларининг масъул ходимлари ҳам иштирок этди.

Биз газетамизнинг навбатдаги сонларида дунё аҳолиси, UNFPAнинг юртимиздаги фаолияти билан боғлиқ қизиқарли маълумотлар асосида тайёрланган туркум таҳлилий мақолалар эълон қилиш ниятидамиз.

Н.ОЧИЛОВ

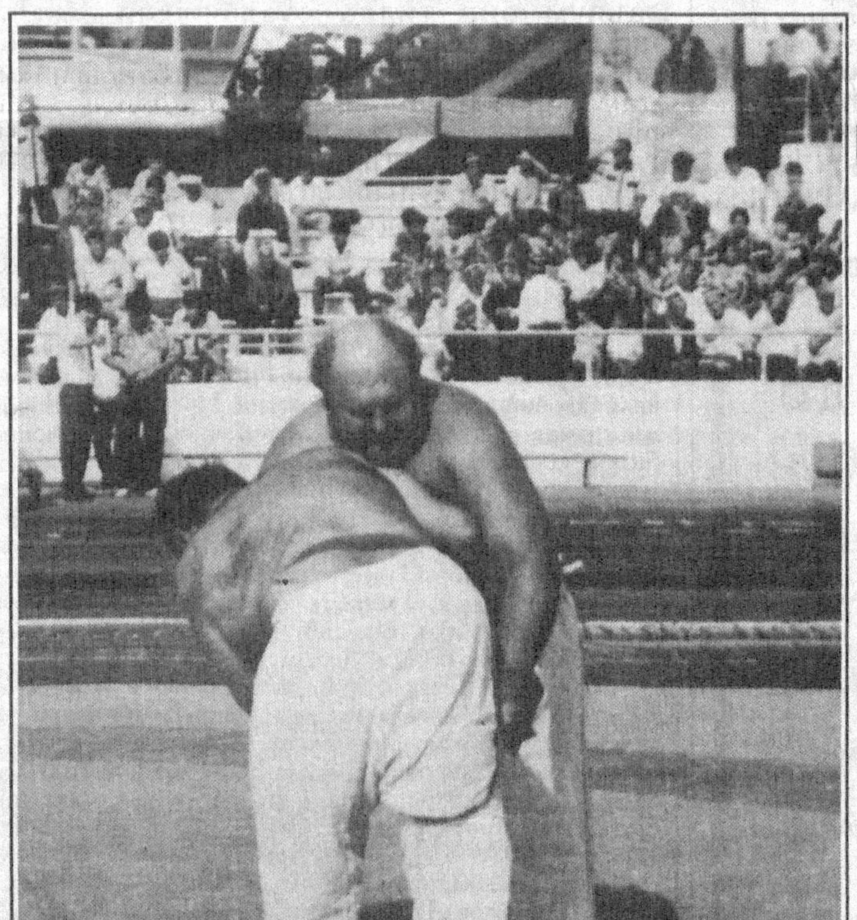

Курашда оёқдан олиш йўқ, полвон!

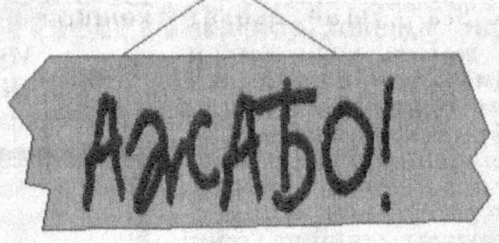

Эшагидан тушови...

Янги Зеландияда ёқилғи танқислигини инобатга олиб, қўй ёғидан ёқилғи олиш кашф қилинди.

Амалиётга кўра, 2 кило қўй ёғидан 3 литр ёқилғи ишлаб чиқарса бўлар экан!

ҚАЛАМНИНГ ИЗЛАРИ АБАДИЙ...

Табиат олимларининг айтишларича, ойда нур ортиши сабабли умуртқа мағзи, мия мағзи, оқсил модда ва аксар суюқликлар кўпаяди, нур озайиши туфайли эса (улар) камаяди, хум ва идишлардаги шароб қайнаб, лойқаланади. Ойда нур кўпайганда қон баданнинг сиртига тепса, камайганда ичига уради.

* * *

Сезувчи ва беозор жонзотларга озор етказишдан лаззат олувчи кимсалардан худонинг ўзи ўч олсин!

***

Ҳар бир кун учун Ҳақ ва Ҳақиқат ҳозир нарсадир.

Хабар кўз билан кўргандек бўлмайди, деган кишининг сўзи жуда тўғридир... Ёзиш хабар турларининг бири бўлиб, уни хабарнинг бошқа турларидан кўра шарафлироқ ҳисоблаш мумкин; қаламнинг абадий излари бўлмаганда, халқларнинг хабарларини қайдан билар эдик!

***

Мақтовларнинг қутби, чўққиси мурувват, муруввaтнинг асоси эса тозалик ва покизаликдир.

***

Инсонга энг яқин нарса унинг нафсидир. Шу нафс аввало ўзига яхшилик қилишга, кейин эса ўз ихтиёри билан атрофидаги энг яқинларига яхшилик қилишга ундаши керак...

***

Кўпчилик кишиларнинг табиатини пасткашликка сабаб бўладиган ёмон хулқдан, ҳақиқатни кўришга имкон бермайдиган хислатлардан қутқариш керак!

Абу Райҳон БЕРУНИЙ

ТАҚДИР

"ВЕСТ" ҚАМОҚҚА ОЛИНДИ

Аргентинадаги совет разведкачисини ким сотган эди?

"Вест" лақаби билан иш юритаётган совет разведкачиси Владимир Мартинов ўзи ва оиласининг Аргентина пойтахтида бехосдан қамоққа олинишини энг майда хусусиятларигача аниқ-тиниқ эслайди. Воқеа гўё кеча бўлгандек.

Бунгача ҳам у бу ерда тўққиз йилдан ортиқ вақт яшаб қўйган, унга берилган паспорт ўзининг Аргентина фуқароси Ладислао Мерконис эканлигини тасдиқлаб турарди. Бу давлатга келгач, у Аргентина қуролли кучларида хизмат қилган, кейинги бир неча йилда эса, муваффақият билан тадбиркорликка "шўнғиган" эди...

Мартиновнинг хотини Лариса ҳам разведкачи, ҳужжатларга кўра эса, у Германия Федератив Республикаси фуқароси Р.Ирма эди. Немис тилини худди она тилидек биларди. Қоғозларда Ладислао ва Ирма Европада танишишган, Лондонда никоҳдан ўтишган эди. Аслида ҳам, гарчи Европада танишмаган бўлишса-да, уларнинг никоҳи (Владимир ва Ларисаники эмас, Ладислао ва Ирманики) Лондон яқинидаги бир черковда бўлиб ўтган, бу ҳақда черков китобида ҳам қайд этилганди. Хуллас, ҳужжатларда ҳаммаси силлиқ эди.

Аргентинада уларнинг оиласига янги аъзолар қўшилди: 1964 йил Сабина ва 1969 йили эса Александра қизлари дунёга келишди. Улар 1970 йилнинг 9 октябригача катта кўп қаватли уйнинг бешинчи қаватидаги уч хонали квартирада яшашарди. Айнан шу куни уларнинг хонадонига бостириб киришди. Бостириб кирганлар Аргентина махсус хизматининг ходимлари эди. Ладислао Меркониса қўшиб, хотини ва икки қизини ҳам қамоққа олишди. Сабабини эса, тушунтиришмади...

Сўроқ пайтида бақувват терговчи унга шундай айб қўйди:

— Сиз рус жосусисиз. Биз буни анчадан буён биламиз. Айбингизга иқрор бўлинг. Акс ҳолда, куч ишлатамиз. Аввалига хотинингиз ва болаларингизни қийнаймиз. Танланг: ё гапирасиз, ё хотинингиз ва қизларингизнинг жисмоний ва руҳий ногиронга айланиб қолишига тирик гувоҳ бўласиз...

...Мартинов у кунларни эсласа, ҳалиям юраги орқага тортиб кетади, чеҳраси тундлашади. Берилган азоблар, қийноқлар ҳозир ҳам кўз олдидан кетмайди... Аргентина қамоқхонасида ётиб, янги "ўйин" режасини тузди. У бу билан чет эл махсус хизматини "чув" тушириб, юртига қайтишни мўлжаллаганди.

Бедор ўтган тунларнинг биридан сўнг, терговчиларга ўзининг ҳақиқатан ҳам рус разведкачиси эканлигини, бироқ "хизмат"ининг асосий мақсади АҚШга қарши қаратилганлигини, Аргентина эса, бу йўлда шунчаки Шимолий Америкага ўтиш учун иккинчи даражали давлат, яқинда Америкага кетишлари кераклигини айтди. Ва шу ўринда, АҚШнинг Марказий разведка бошқармаси билан ҳамкорлик қилиш истаги борлигини ҳам билдирди.

Унинг бу иқрорига тўла ишонч ҳосил қилиш учун терговчилар унга турли-туман саволлар беришарди. Ў эса саволларга жавоб ўлароқ, аллақачон уларнинг ўзларига маълум бўлган маълумотларни беришдан нарига ўтмади...

Тўққиз ойдан кейин Мартиновлар оиласи МРБ томонидан АҚШга келтирилади ва Вашингтон яқинидаги Спрингдилд шаҳарчасида махсус виллага жойлаштирилади. Бу ерда уни "янги ҳаёт"га тайёрлаш бошланди. МРБнинг олиб бораётган режасига кўра, бу жараён жуда силлиқ, ҳеч бир хатоликсиз амалга оширилиши керак эди. Бироқ орадан ярим йил ўтиб, Марказий разведка бошқармаси назорати остида бўлган вилладан Мартинов хотини ва қизларини олиб қочади. Бу қочиш ақлга сиғмайдиган қочиш эди. Сабаби, МРБдан қочиб қутулиш деярли имконсиз нарса ҳисобланарди. Аммо "Вест" буни уддалади.

1972 йил январининг оқшомларидан бирида разведкачилар оиласи СССРнинг Вашингтондаги элчихонаси биносида эди. Улар юртга қайтиш учун эса яна бироз муддат кутишди. Совет элчиси А.Добринин АҚШ давлат котиби Генри Кессенжер билан бу оиланинг Москвага қайтарилишига келишиши учун вақт керак бўлди.

Советлар пойтахтида эса уларни янги "синов"лар кутарди. ДХХ (КГБ) уларни худди сотқинлардек кутиб олди. Разведкачилар ишдан бўшатилди, ўз даврининг энг оғир жазоларидан бири — партия сафидан ўчирилди, ҳатто, уларнинг Москвада яшашлари ҳам тақиқлаб қўйилди.

Порлоқ келажак ваъда этилган ҳаётни рад этиб, қийноқ-у азобларга чидаб, ўз содиқлигини намоён этганларга ватанларида ўз кишилари айб қўйишди. Партия мажлисида сўзга чиққанлардан бири: "Илгарироқ бўлганида, сизларни шунчаки отиб ташлаб қўя қолишган бўларди", деганди. ДХХ ўз разведкачиларини ана шундай "мукофотлади".

Фақатгина ўн йиллик "сургун"дан кейингина Мартиновларнинг Москвага қайтишлари учун рухсат берилди. Ҳатто квартира ҳам ажратишди. Оила бошлиғи катта қийинчиликлар билан ўзига иш топди. Шунда ҳам анкета варақасида партия сафидан ўчирилганини яшириб. Бир ташкилотда дурадгор, хотини эса, буфетчи бўлиб ишлай бошлади. Бир неча чет тилини биладиган, олий маълумотли собиқ разведкачилар учун топилгани шу бўлди, холос...

1990 йилнинг охирларига келиб, ДХХ раҳбарияти Мартиновларнинг айбсизлигини "англай" бошлади. Владимир ва Ларисага барча мукофотлари қайтарилди.

Хўш, воқеа қандай бўлган эди? Совет разведкачиларини ким сотган? Нега энди, айнан кимдир сотган бўлиши мумкин?

Мартинов бу ҳақда кўп ўйлади. Унинг разведкачи эканлигини қаёқдан билишди? Тўғри, ҳар қандай жосус хато қилиши мумкин. Аммо бу борада Мартиновнинг кўнгли тўқ эди. Ҳатто ёлғиз қолишганда ҳам Лариса билан рус тилида гаплашишмас, шубҳа уйғотиши мумкин бўлган хатти-ҳаракатлардан йироқ эдилар. Уларни кимдир сотган! Мартиновнинг сўнгги қарори шу бўлди. ДХХ ҳам сўнгида шу қарорга кела бошлади. Мартиновларни совет ташқи разведка тизимида ишлайдиган Олег Гордиевский сотган, деган фикрга келинди. У Аргентинадаги разведкачилар ҳақидаги маълумотларга 1967 йилдаёқ эга эди. 1985 йилга келиб, Олег Гордиевский Англия разведкаси резиденти машинасининг юкхонасида Ғарбга қочиб кетгандан кейингина Москва ўйланиб қолди. Шундан кейингина воқеа ойдинлашгандек бўлди.

Тўғриси, бугунга келиб ташқи разведка хизматидагиларнинг ҳаммаси ҳам Гордиевскийни Мартиновларни сотганликда айбдор деб ҳисоблашмайди. Қизиқ, у ҳолда, Мартиновларнинг Буэнос-Айресда рус разведкачиси сифатида қамоққа олиниши воқеаси ҳалигача очилмай келмоқда, десак ҳам бўлади, шекилли.

Хориж матбуотидан қисқартириб олинди

ҲУРРИЯТ Мустақил газета
Ўзгариш аввал ўзингда
29 сентябрь - 5 октябрь 39 (141)-сон

Муассис: Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократлаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси

Бош муҳаррир Хуршид ДЎСТМУҲАММАД

Таҳрир ҳайъати: Азамат ЗИЁ, Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Амирқул КАРИМОВ, Абдуқаюм ЙЎЛДОШЕВ, Наим КАРИМОВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Аҳмаджон ЎЛМАСОВ, Раҳмон ҚЎЧҚОР

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 165-рақам билан рўйхатга олинган. Бичими А-2.

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳри, Матбуотчилар кўчаси, 32-уй. Телефонлар: 133-69-45, 136-53-63

Индекс:
Якка обуначилар учун — 233 Ташкилотлар учун — 234

«Шарқ» нашриёт- матбаа концерни босмахонаси. Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй.

Навбатчи муҳаррир: Турсунали АКБАРОВ

Топшириш вақти — 21.00
Топширилди —19.40
Буюртма — Г 0753

Муаллиф фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин. Таҳририятга юборилган мактуб ва мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.

МУСТАҚИЛ ГАЗЕТА ҲУРРИЯТ
1996 йил декабрдан чиқа бошлаган

Ижара хўжалигининг бир кўрки

ёхуд "Боғизағон"даги халқаро андозаларга мос стадионнинг очилиши

Республикамизнинг бошқа вилоятлари қатори Самарқандда ҳам жондек азиз муқаддас истиқлол байрами арафасида ва ундан кейин бир қатор иншоотлар қурилиб фойдаланишга топширилди. Бу эса тинч ва осуда ҳаёт кечираётган элнинг яратувчилик ва бунёдкорлигидан далолат.

Самарқанд вилояти Тайлоқ туманининг "Боғизағон" ижара хўжалигида янги стадионнинг очилиш маросими ва вилоят кубоги учун футболнинг финал ўйинини ўша ерда ўтказиш ҳақидаги даракни эшитиб, қайдасан Боғизағион, дея йўлга отландик. Машинамиз текис йўлдан елдек учиб бормоқда. Йўл чети тутзорлар, узумзорлар, маккажухори майдонлари билан қопланган. Атрофни кузатиб кўзингиз қувонади. Тўкин-сочинликдан-да, дея кўнглингиз яйрайди.

Футбол баҳона тоза ҳавода айланиб келмоқчи эдик. Стадион ҳам унчалик катта бўлмаса керак, деб кўнгилдан ўтказдик. Аммо кўриб, фикримиз мутлақо ўзгариб кетди. Очиғи, кенг ва қулай, замонавий тарзда қурилган бу каби стадионни бошқа жамоа хўжаликларида учратмаган эдик.

Келинг, яхшиси, ҳаммасини бир бошдан бошлайлик.

Стадион очилиши маросимини туман ҳокими кириш сўзи билан бошлади. Боғизағонликларни, қурилиш бригадаси аъзоларини, стадионга тўпланганларни тантанали маросим билан табриклади.

СУРАТЛАР МУАЛЛИФЛАРНИКИ

Тадбирда вилоят ҳокими ўринбосари А.Маматов сўзга чиқиб, жумладан шундай деди:

— Мустақиллигимизнинг 8 йиллиги муносабати билан вилоятимизда кўпгина иншоотлар фойдаланиш учун халқимизга топширилди. Хусусан, спорт соҳасида Тайлоқ туманида катта аҳамиятга молик бўлган тадбирлардан бири олимпия заҳиралари касб-ҳунар коллежининг очилиши бўлган бўлса, иккинчиси, жаҳон андозалари талабига жавоб берадиган стадионнинг очилиши бўлди. Бу эса, меҳнатсевар халқимизнинг, келажаги буюк фарзандларимизнинг доимо бақувват ва соғлом бўлишида қўл келиши шубҳасиз.

Шундан сўнг хўжалик бошқаруви раиси Худойберди Боймуродов йиғилганларни бугунги байрам билан табриклади. Стадионни қуришда жонбозлик кўрсатган қурувчи ва усталарга қимматбаҳо эсдалик совғаларини топширди. Қурилиш бригадаси бошлиғи Мусурмон Аҳмедовга бошдан-оёқ сарпо кийгизилди.

Ниҳоят, орзиқиб кутилган футбол ҳам бошланди. Вилоят кубоги совриниучун Оқдарё туманининг "Оқдарё" ҳамда Жомбой туманининг "Олтин бошоқ" жамоалари майдонда ўзаро куч синашдилар. Тўп усталари ўзларининг чиройли ўйинлари билан ўз мухлисларини хушнуд этишга ҳаракат қилишди.

— Стадион яхши ва соз қурилган, — дейди биз билан суҳбатда вилоят футбол федерацияси масъул котиби Элбек Мусаев, — халқаро андозаларга мос. Очилиш маросими ҳам шу кунга, яъни финал ўйини кунига тўғри келди. Қани энди, ҳамма вилояту жамоа хўжаликларида шундай майдонлар кўплаб бунёд этилса, бундан халқимиз ҳам, тўп усталари бўлмиш футболчилар ҳам ютишади.

Танаффус пайтида майдонга Тайлоқ олимпия заҳиралари касб-ҳунар коллежи, 34-мактабнинг ёш спортчилари (айтганча, улар республика "Қувноқ стартлар" телеўйинида ғолибликни қўлга киритишган) кириб келишди. Уларнинг турли спорт соҳалари бўйича кўргазмали чиқишлари, Тайлоқ туман маданият уйи санъаткорларининг куй ва қўшиқлари, жозибали рақслари йиғилганларда катта таассурот қолдирди.

Футбол 3-1 ҳисобида жомбойликлар ғалабаси билан якунланди. Маҳоратли ўйинчилар ташриф буюрган Жомбой ва Оқдарё тумани ҳокимларининг эсдалик совғалари билан тақдирланди.

Тадбирдан сўнг Тайлоқ тумани ҳокими Жамшид Ашуровдан қуйидаги интервьюни олдик:

— "Боғизанғон" ижара хўжалиги раиси Худойберди Боймуродов қисқа вақт ичида, яъни 6 ойда жамоа қурувчилари биан биргаликда стадионни қуришда жонбозлик кўрсатди. Илгари Амир Темур хўжалигида раҳбарлик қилган пайтда ҳам шундай стадион қуриб, соҳибқирон Амир Темурга ёдгорлик ўрнатган эди. Натижада Президентимиз фармони билан "Шуҳрат" медали соҳиби бўлди. Стадион қурилишида четдан ишчилар ёлланган эмас. Бу дегани, уста пули ҳам ўзимизга қолди. Шу билан бирга қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экишда, йиғим-терим ишларини амалга оширишда халақит бермай иш бажарилди. Умуман, хўжаликда мақтовга арзигулик ишлар кўп. Бу йилги пилла ва ғалла режалари ортиғи билан бажарилди. Ғалладан гектарига 55 центнердан ҳосил олишди. 700 тонна дон жамоа аъзоларига бепул тарқатилди. Қишлоқ врачлик пункти жамоа кучи билан қурилди. Худойберди ака спортни ривожлантиришда куч-ғайратини аямайдиган раҳбарлардан, келаси йили насиб этса, ёшларга теннис корти қуриб бериш ниятида.

Дарҳақиқат, тадбир, байрам кутилганидан ҳам зўр бўлди. Стадиондан чиқишда ёшларнинг хурсандликлари сабабини сезиб турардик. Ахир, улар номигагина қурилган футбол майдонида эмас, ҳақиқий стадионда тўп суришлари, югуришлари ва бошқа спорт машқларини бажаришлари мумкин-да. Айниқса, ҳозирги пайтда айрим жойларда иш йўқлиги боис нима билан шуғулланишини билмай юрган ёшлар борлиги ҳеч кимга сир эмас. Бу жиҳатдан боғизағонликлар таҳликага тушмаса ҳам бўлади. Чунки бекор вақтда овунадиган, машқ қиладиган майдони бор.

Кўтаринки кайфият билан ижара хўжалигини айландик. Халқнинг турмуш тарзи билан қизикдик. Қайси хонадонга кирмайлик, дастурхон ёзиб, бир пиёла чойга таклиф қилишади. Бу нимадан дарак? Уларнинг ризқи бутлигидан, турмуш тарзининг яхшилигидан, албатта.

Боғизағонлик деҳқонларнинг довруғи республикамизга кенг тарқалган. Улар ўзлари етиштирган турли-туман мева-чева, сара маҳсулотлари билан юртдошларимиз дастурхонини безамоқда. Ҳатто, республикамизнинг чекка вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикаси бозорларида ҳам уларнинг етиштирган меваларини учратиш мумкин. Деҳқонлар қирчиллама қиш чилласида ҳам бир оз бўлса-да, тин олишмайди. Иссиқхоналарда лимон, помидор, бодринг сингари турли маҳсулотларни етиштиришади. Бундан ўзларининг ҳам, эл-юртнинг ҳам насибаси бутун. Биз Худойберди акадан илғор ишчилар, деҳқонлар ҳақида, уларнинг тажрибалари хусусида ҳам ёзишимиз лозимлигини айтганимизда, у киши ҳамма илғор, баб-баравар меҳнат қилишини таъкидлади. Шундай бўлса-да, раис бобо бригадирлардан Хуршид Абдуллаев, Мелик Мелиқуловларнинг тажрибали ва илғор эканлигини айтиб қўйишни унутмади.

Раҳбарда гап кўп. Илгари ҳар бир ишни бажариш учун юқоридагилар билан келишиб ишлаши ёки уларнинг чизган чизиғидан чиқмаслик керак эди. Энди бўлса ҳар бир раҳбар ўз жойида, маҳаллий шароитдан келиб чиққан ҳолда йўл тутиши, халқи учун нимаики зарур бўлса, шуни бажарадиган вақт етди. Шу сабабли биз ҳам "Ҳуррият" газетаси орқали жамоа хўжалигининг бир куни ҳақида стадион мисолида раҳбарнинг ишини ва аҳоли кайфиятини республикамиз аҳлига етказмоқчи бўлдик, холос.

Муртазо ТУРСУНОВ,
Шуҳрат ҚАРШИЕВ,
Самарқанд

Хонандаларнинг бундан кейин тўйдан топган даромадлари солиққа тортилармиш

ОВОЗА

МУЛОҲАЗА

Таҳририятдан: Мана қўлимизда "Ўзбекистон матбуоти" журналининг тандирдан ҳозиргина узилган нондек қайноқ сентябр - октябр сони турибди. Журнал Президент Ислом Каримовнинг ЎзА мухбири саволларига жавоблари - "Огоҳликка даъват" билан бошланган.Журнал йўқламасининг бу галги меҳмони Хоразм вилояти бўлибди. Унинг қолган саҳифаларида ЎзА мухбирининг Давлат матбуот қўмитаси раиси Рустам Шоғуломов билан қилган суҳбати, ёзувчи М.Норматовнинг "Таъзим", Ўзбекистон радиоси мусиқий-бадиий эшиттиришлар бош муҳарририятининг муҳаррири З.Обидованинг "Дил сеҳригари", Ўзбекистон телевидениеси Бош дирекцияси бош директорининг ўринбосари И.Қувондиқовнинг "Хат билан ишлаш санъати" мақолалари ва бошқа турли туман мақола, хат-хабарларни ўқишингиз мумкин.

Таҳририятимиз ТошДУ аспиранти М.Ҳодиеванинг журналда чоп этилган "Сўз дил калити (Ёхуд республика газеталарида сўз қўллашнинг баъзи хусусиятлари)" номли мақоласини бугунги кун эҳтиёжидан келиб чиқиб, газетада эълон қилишни лозим топди.Қуйида сиз ана шу мақола билан танишасиз.

СЎЗ - ДИЛ КАЛИТИ

(ёки республика газеталарида сўз қўллашнинг баъзи хусусиятлари хусусида)

Содда, равон тил, тушунарли ифода, жарангдор сўз ҳамма вақт кишиларнинг диққатини тортиб келган, уларнинг руҳини кўтариб, завқ-шавқ бағишлаган.

Кузатишлар шуни кўрсатаяптики, оммавий ахборот воситаларида сўзнинг қўлланишига эътиборни кўпроқ қаратишга тўғри келади. Чунки, ҳар лаҳза, дақиқада радиоэшиттиришларни тинглаймиз, телекўрсатувларни томоша қиламиз, матбуотдаги кундалик янгиликлар билан танишамиз. Истаймизми, йўқми, бу воситаларнинг оғзаки нутққа, қолаверса, ёзувга ҳам таъсири бўлиши табиий. Бу муҳим масалага яна шуларни қўшимча қилиш лозимки, оммавий ахборот воситаларининг тили; шунингдек, уларда сўзларнинг қўлланилиши билан боғлиқ муаммолар талайгина.

Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилгандан кейин она тилимизнинг софлигига эътибор анча кўчайди. Рус ёки бошқа тиллардан кириб қолган сўзлар ўрнига ўзбекча муқобил, уларнинг ўрнини босадиган сўзлар қўллана бошланди. Масалан, рус тилидан ўтган район ўрнига туман, протокол ўрнига баённома, адрес ўрнига манзил, билет ўрнига чипта, взнос ўрнига бадал, остановка ўрнига бекат, совет ўрнига кенгаш кабилар.

Ўзбек тилининг нозиклиги шундаки, анча-мунча сўзларнинг бирданига сингиб кетиши қийин кечади. Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилганидан кейинги ўтган дастлабки икки-уч йилни бир эслаб кўрайлик. Ўшанда тажрибасизлик туфайли шошма-шошарликларга йўл қўйилди. Оқибатда соф ўзбекча сўз қўллаш йўлидаги уринишлар унчалик самара бермади. Газета, журналларда бир сўзни бир неча турда ёзиш ҳоллари кучайиб кетди. Масалан, "газета"ни бир матбуот органи "рўзнома", бошқа бири "хабарнома", журнални "ойнома", "мажалла","жарида" деб ёза бошлашди. "Район" ўрнига анча вақт "ноҳия" деб келинди, "факультет"ни эса "куллиёт" деб аташ анъанага айланди. "Редакция" сўзи баъзан "таҳририят", баъзан "муҳарририят" деб ёзилди, "радио"ни эса бир муддат "овознигор" деб ҳам аташди. "Институт" ҳали-ҳануз гоҳ "олийгоҳ", гоҳ "билимгоҳ", гоҳида эса "олий педагогик таълимгоҳ" сифатида ифода этилмоқда. Бир маънони билдирадиган икки ёки уч сўзнинг бўлиши тил бойлигини оширади, албатта. Аммо "институт" сўзининг бундай сўзлар билан аталиши мақсадга мувофиқ эмаслигини ҳаётнинг ўзи кўрсатиб турибди.

Тилдаги кўпдан-кўп атамаларни маълум бир тилда сўзлашувчи одамлар онгига зўрлаб ёки мажбуран сингдириб бўлмайди. Баъзи атамалар эса вақт ўтиб, ўз-ўзидан сингиб кетаверади. Мисол учун, бундан 6-7 йил илгари муқобил атама сифатида қўлланилган "ноҳия", "қуллиёт", "овознигор", "тайёрагоҳ", "жарида", "мажалла", "ойбитик", "рўзнома", "билимгоҳ" каби сўзлар ўз аҳамиятини йўқотди. "Туман", "факультет", "радио", "аэропорт", "журнал", "газета", "институт" сўзлари қайта ўрнига тушиб, оғзаки нутққа, шунингдек, ёзма манбааларимизга ҳам сингиб кетди.

Аммо ҳали ҳам баъзи газеталаримиз саҳифаларида "ноҳия", "куллиёт" каби сўзларни учратиб қоласиз. "Кўллиёт" сўзига келсак, у "факультет" маъносини бера олмайди. "Куллиёт" сўзи "мажмуа" маъносини беради. Ёки матбуотда "Ўзбекистон жумҳурияти", "Тошкент давлат дорилфунини" деган жумлалар кўзга ташланиб қолади. Аввало, Ўзбекистон жумҳурият эмас, балки республикадир. "Дорилфунун" деб ёзувчилар гўё тилимизни "университет" деган ажнабий атамадан қутқармоқчи бўладилар. Масалага бундай ёндашиш бизга бундан 6-7 йил илгари русча ва баъзи байналмилал сўзлардан фориғ бўлиш йўлидаги кампаниячиликни эслатади. Ўшанда ҳар қадамда "манзилгоҳ", "олийгоҳ", "ўйингоҳ", "тайёрагоҳ" каби сўзларни учратавериб, энсангиз қотарди. Шулардан биттагина "манзилгоҳ" сўзини оладиган бўлсак, у арабча "манзил" - "жой", "гоҳ" эса форсча" у ҳам "жой" номини англатадиган қўшимчадир. Манзилгоҳ деганда, "жой-жой" деган бўламиз.

Энди "дорилфунун" атамасига тўхтайдиган бўлсак, у арабча "санъат уйи" деган маънони беради. Ёки "санъат билан шуғулланадиган маскан" деганидир. Демак, у "университет" атамасига муқобил сўз бўла олмайди. Шулардан келиб чиқиб, "университет"нинг байналмилал сўз эканлиги, у ҳатто араб мамлакатларида ҳам "дорилфунун" эмас, балки "университет" ёки "жамият" тарзида қўлланишини айтиб ўтиш жоиздир.

Матбуот нашрларида сўзларнинг турлича ёзилиши ва қўлланишини тартибга солиш лозимлигини ҳаётнинг ўзи ҳар лаҳзада кўрсатиб турибди. Чукни газета ва журналларни кўпчилик ўқийди ва табиийки, ўқувчилар уларда сўзларнинг қандай ёзилишига эътибор беришади. Кези келганда, матбуотда қўлланилган сўзларнинг тўғрилигига ишонч ҳосил қилгач, иш фаолиятларида улардан фойдаланишади ҳам.

Масалан, "Хива" сўзининг ёзилишини олиб кўрайлик. У "Ўзбекистон адабиёти ва санъати", "Маърифат" газеталарида "Хива" деб ёзилса, "Халқ сўзи" ва "Ўзбекистон овози" газеталарида "Хева" деб ёзилмоқда. Газета, журналларда баъзи атамаларнинг турлича (Термиз-Термез, миллион-милён, миллиард-милярд, роман-рўмон, шахмат-шоҳмот каби) ёзилаётгани ҳам баъзи англашмовчиликларга сабаб бўлмоқда.

Газеталарда Оврупо, Олмония, Амриқо, Африқо, Қурия, ҳатто Данияни Дониё, деб ёзишлар оддий ҳолга айланиб қолди. Бошқалари майлику, ўқувчилар онгига Қурия, Дониёларнинг сингиши қийин кечяпти.

Мисолларга мурожаат қиладиган бўлсак, "Ёзувчи", газетаси Африкани "Африқо", республикани "жумҳурият", университетни "дорилфунун", факультетни "куллиёт" деб ишлатяпти.

Айтиб ўтиш жоизки, ўзбекча атамаларни аниқ, тўғри қўллаш, адабий тил меъёрларига амал қилган ҳолда уларни бир андоза, тартибга солиш борасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Атамашунослик қўмитаси анча ишларни амалга оширди. Қўмита олимлари соҳалар бўйича атамаларни ишлаб чиққанидан сўнг, улар мутахассислар билан кенг кўламда муҳокама қилиниб, кейин ҳаётга татбиқ қилинмоқда.

Атамашунослик қўмитасининг турли соҳалар: тиббий, иқтисодий, техника, биология ва бошқа фанларга оид сўзлар бўйича атама ва иборалар тузиб, луғат нашр этиши хайрли ишлардан бири бўлди.

Барча соҳалар бўйича атамалар ишлаб чиқилса, турли англашилмовчиликларга йўл қўйилмас, тил меъёрлари ва сўз қўллашга эътибор кучайган бўлур эди.

Марҳамат ҲОДИЕВА,
Мирзо Улуғбек номидаги Тошкент Давлат университетининг ўзбек филологияси факультети аспиранти

ИНТИЛГАНГА ТОЛЕ ЁР

Инсон табиати қизиқ бўлар экан, бирор нарсага қизиқдими, шунга етишиш учун, албатта, имконият излаб топар экан. Бу борада севимли устозимиз Носир ака Зокировнинг ҳаёт йўли ўрнак олса арзигулик. Талабалик даврининг иккинчи йили ҳарбий хизматга чақирилган Носир ака, Воронеж шаҳрида хизмат муддатини ўтар экан, қисм командирининг рухсати билан кечқурунлари Воронеж давлат университети қошидаги Кичик фанлар академиясининг математика бўлими машғулотларига қатнашади. У етук рус профессорларининг маърузаларини тинглайди. Армия сафидан қайтгач, ТошДУни муваффақиятли тамомлаб, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг йўлланмаси билан Тошкент халқ хўжалиги институтига келади ва 1970 йилдан бошлаб олий математика кафедрасининг ассистенти лавозимида ишлай бошлайди.

1976 йили илмга бўлган иштиёқ Носир акани аспирантурага етаклади. У аввалига деформацияланувчи қаттиқ жисмлар механикаси муаммолари билан шуғулланди. Лекин кейинчалик Носир ака иқтисодий масалаларни ечишга математик моделларни татбиқ қилиш масаласига жуда ҳам қизиқиб қолди. Бу иштиёқ олдингисидан устун келиб, 1978 йили уни собиқ Иттифоқ ФА қошидаги Марказий иқтисодий математика институтига етаклади.

Н.Қ.Зокиров 1983 йили Москвадаги Марказий иқтисодий математика институтининг илмий кенгашида "Регионда сув муҳофазаси фаолиятини оптимизациялаш" мавзуси бўйича номзодлик диссертациясини муваффақиятли ҳимоя қилди.

Домланинг меҳнатсеварлиги ва таълим-тарбия борасидаги куюнчаклиги тўғрисида унинг касбдошлари, хусусан, олий математика кафедраси мудири, профессор Содиқ Собирович Исамуҳамедов шундай дейди:

"Носиржон ўз касбининг пухта ва пишиқ мутахассиси сифатида ўз касбдошлари орасида алоҳида ҳурмат қозонган. У кафедра жамоаси билан доим кенг маънода маслакдош ва шу жиҳатдан ёш ўқитувчиларга намунавий ходимдир. Энг асосийси, Носиржон, чуқур билимга эга бўлган моҳир ва талабчан педагогдир. У талабаларни билим олишга қизиқтириш, предметга қизиқувчанлар билан эса эринмай ишлаш қобилиятига эга..."

Инсон иродаси, сабр-бардоши ҳаётнинг оғир синовларида тобланар экан. Носир ака ана шундай синовлардан бенасиб қолмади. Ҳаёт уни оғир синовларидан бири - кўриш қобилиятидан маҳрум қилиш билан синади. Носир ака бундан асло эсанкирамади. Аксинча, бор кучини истеъдодининг янги қирраларини очишга сарфлади. Ҳозир кўзи ожиз бўлишига қарамай у киши ўз мақолаларини машинкада мустақил тера олади ва дарс ўтиш жараёнида доскадан ҳам бемалол фойдаланади.

Тошкент давлат иқтисодиёт университети фахрий профессори Носир ака Зокиров бу йил эллик беш ёшни қаршилади. Биз у кишини қутлуғ эллик беш ёши билан муборакбод этар эканмиз, келгусидаги ижодий ишларига муваффақиятлар, соғлиқ-омонлик ва омад тилаб қоламиз.

Раъно ВОҲИДОВА

ИЛМНИ СЕВГАННИ ЭЛ ҚАДРЛАЙДИ

Олтмиш ёш катта ёш эмас. Бу ёшга кирганда одамнинг ақли тўлиб, кўп нарсаларни тўғри тушунадиган, "критик" ҳолларда ўзини йўқотиб қўймайдиган бўлиб, кўп ишларга қодир бўлиб қолади. Лекин, ҳар ҳолда, "ёшликнинг охири", "кексаликнинг боши" деган иборалар ҳам бор. Шу ёшга кирган кишининг ўзи ҳам шу бекатга етгач, орқасига бир қараб, "мен қандай йўлни босиб ўтдим?" деган саволни кўнглидан ўтказади.

Тошкент давлат университети механика-математика факультетининг назарий ва татбиқий механика кафедраси мудири, профессор Абдували Бегматов шу кунларда олтмиш ёшга кирди. Хўш, унинг ўзи ким? У қандай йўлни босиб ўтди?

А.Бегматов — катта олим. У ўзи танлаб олган соҳа бўйича фундаментал фан асосларини пухта эгаллаган, эрудицияси чуқур, кенг қамровли билим соҳиби, ҳаётий тажрибага бой, республикамиз фанининг йирик заҳматкашларидан биридир.

Абдували Бегматов 50-йилларнинг ўрталарида САГУнинг физика-математика факультетига (ҳозирги ТошДУнинг механика-математика факультети) ўқишга кирди. Студентлик йилларидаёқ ўзининг катта қобилияти, меҳнатсеварлиги билан кўпчиликнинг эътиборига сазовор бўлган эди. Кейин у собиқ СССР фанлар академияси Сибирь бўлимида ер ости сувларининг ҳаракатига доир ўта муҳим масалалар устида ишлади. Унинг раҳбари академик П.Я.Палубаринова-Кочина шу соҳанинг дунёда тан олинган йирик олимларидан биридир.

А.Бегматовнинг бу соҳада қўлга киритган ютуқлари ерости сувлари ҳаракати назариясига бағишланган бир неча катта монографиялардан ўрин олди. Бу назария суғоришда ер ости сувларидан фойдаланиш ва ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш билан боғлиқ бўлган бир қанча практик муаммоларни ечишда катта аҳамиятга эгадир. Профессор Бегматов 60 дан ортиқ илмий ишлар эълон қилган. Улар орасида монография ва ўқув қўлланмалари бор.

Абдували Бегматов 1965 йилда номзодлик, 1975 йилда эса докторлик диссертациясини ҳимоя қилган, 1982 йилда профессор унвонини олган.

Абдували Бегматов кўп йиллардан бери ТошДУда математика ва механиканинг замонавий ва классик соҳаларига оид умумий махсус курслардан маърузалар ўқиб келмоқда. Келажагимизнинг эгалари бўлган ёшларни чуқур билимли, маънавий бой, миллий қадриятларимизни ҳурмат қилувчи ва Ватан хизматига доим тайёр мутахассислар қилиб тайёрлашда бу маърузаларнинг роли бениҳоя каттадир.

У илмий-педагогик фаолиятини жамоат ишлари билан қўшиб олиб боради: У 1971-80 йилларда Ўзбекистон фанлар академияси математика институтида катта илмий ходим ва амалий математика бўлими мудири вазифаларида ишлади. ТошДУнинг механика-математика факультетида декан ўринбосари, кафедра мудири ва ниҳоят декан лавозимларида ишлади. У кўп йиллар давомида назарий механика ва суюқлик - газ механикаси бўйича ихтисослашган кенгашлар аъзоси, илмий котиби ва раиси сифатида республикамизда юқори малакали кадрлар тайёрлашга ўз ҳиссасини қўшиб келмоқда. У "Механика муаммолари" журналининг ҳайъат аъзосидир.

А.Бегматов 1980-84 йилларда умумий математика кафедрасининг мудири, 1984-97 йиллар давомида туташ муҳитлар механикаси кафедрасининг мудири, 1997 йилдан бери эса, ТошДУ механика-математика факультетининг назарий ва амалий механика кафедрасининг мудири сифатида самарали фаолият кўрсатмоқда.

Профессор Абдували Бегматов назарий ва амалий механика бўйича Россия миллий кенгашининг аъзоси, унга 1985 йилда фан ва техника соҳасидаги Беруний номли давлат мукофоти берилган.

Профессор Бегматовнинг оиласи чинакам зиёлилар оиласидир. Унинг рафиқаси ва фарзандлари фан ва педагогика соҳасида ҳормай-толмай меҳнат қилаётган юртимизнинг илғор кишилари қаторида Республикамизнинг буюк келажагини бунёд этишга ўз ҳиссаларини қўшмоқдалар.

Фурсатдан фойдаланиб, профессор Абдували Бегматовни муборак 60 ёши билан қизғин табриклаймиз ва унга узоқ умр, бахт-саодат, катта муваффақиятлар ва мустаҳкам соғлиқ тилаб қоламиз.

Гулмирза ХУДОЙБЕРГАНОВ,
Тошкент давлат университети, механика-математика факультети декани, профессор

УМР

ЯШАШ ЗАВҚИ

Қадимда бир донишманддан сўрабди:

- Сизни одамлар доно, донишманд дейишади. Агар шу сўзлар рост бўлса менга бирорта мўъжиза кўрсатиб беринг-чи?

Шунда савол бергувчига тингловчидан шундай жавоб бўлибди:

- Теграңгизга қаранг-да, дунёда мўъжиза бўлмаган бирорта нарсани кўрсатинг-чи?

Қиссадан ҳисса чиқариш ҳар кимнинг ихтиёрида. Ахир дунёда ҳамманинг ҳам ўз қаричи бор-да. Лекин бир нарса аниқ. Кимки шу дунёда туғилмоқнинг ўлмоқдай масъулияти борлигини сезса... кимки ёлғон билан ростлик орасидаги масофани англай олса... Аслида инсонликнинг масъулияти ҳам шу.

Яшашнинг ана шу хил мураккаб жиҳатлари ҳақида ўйлар экансан, беихтиёр сени шундай мураккаб йўлга матонатли қилиб йўллаган бир киши ҳақида ўйлай бошлайсан - У муаллим!

Сиз шиғил мева тугиб турган дарахтни кўп бор кўргансиз. Шунда сизни ўша дарахтнинг ширин-шакар мевалари қизиқтиргани ҳам тайин. Сиз ўша пайтда шу дарахтга куч берувчи илдизи ҳақида ўйламаганингиз ҳам рост. Билсангиз сиз ўйлашни унутиб қўйган ўша илдиз - Муаллим!

Дарвоқе, менда бу фикрларнинг туғилишида боис бор. Мен бир ўқитувчи аёлни биламан. У Акмал Икромов туманидаги 236-мактабда 22 йилдан буён математика фанидан дарс бериб келаётган Арофат опа Отажонова бўлади.

- Менинг отам республикада хизмат кўрсатган ўқитувчи эди. Онам ҳам ўқитувчи бўлган, - дейди Арофат опа фахрланиб.

Ҳа, опанинг гапида жон бор. Арофат опа зиёли оилада улғайиб, бугун ўз оиласини ҳам зиёли оилалар жумласига киритган аёл. Арофат опанинг турмуш ўртоғи Ниғмат ака "Қамчиқ" довонида бош муҳандис. Оиладаги уч ўғил ҳам турли олий ўқув юртларини тамомлаб, ҳозирда ўз соҳалари бўйича элу-юртга хизмат қилаяпти.

Арофат опанинг таржимаи ҳолини ўқир экансиз, ундаги жумлалар хатида шу кунларга шукроналик, ўтган кунларидан фахрланиш туйғулари ётганини ҳис қиласиз. Ва яна аёл зотига нақадар улуғ матонат берилганини тасаввур қиласиз.

Доно халқнинг бир пурмаъно гапи бор: "Яхшилик ерда қолмас". Арофат опанинг авлодлар тарбиясидаги жонбозлиги ҳам ҳукуматимиз томонидан муносиб тақдирланган. У ўтган йили "Халқ таълими аълочиси" кўкрак нишони билан мукофотланди.

Дарҳақиқат, шу кунларда Арофат опа ўзининг қутлуғ ёшини нишонлаяпти. Ана шу фурсатдан фойдаланиб муаллимага келгуси фаолиятида улкан зафарлар тилаймиз. Арофат опа, қутлуғ ёшингиз ва келаётган касб байрамингиз муборак бўлсин!

Алишер НАЗАР